

TURISTIČKA VALORIZACIJA STARIH GRADOVA I KAŠTELA U KARLOVAČKOJ ŽUPANIJU

Mrak, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac
University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:975076>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied
Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

BORNA MRAK

**TURISTIČKA VALORIZACIJA STARIH GRADOVA I
KAŠTELA U KARLOVAČKOJ ŽUPANIJI**

ZAVRŠNI RAD

KARLOVAC, 2021.

Veleučilište u Karlovcu
Poslovni odjel
Stručni studij Ugostiteljstva

Borna Mrak

Turistička valorizacija starih gradova i kaštela u Karlovačkoj županiji

Tourism Valorization of Castles in Karlovac County

Završni rad

Kolegij: Turističko vrednovanje kulturne baštine

Mentor: dr. sc. Silvija Vitner Marković

Broj indeksa studenta: 061 861 8019

Karlovac, listopad 2021.

ZAHVALA

Želim se zahvaliti dr. sc. Silviji Vitner Marković na iskazanom povjerenju, vodstvu i savjetima tijekom izrade ovog rada.

Također se želim zahvaliti svojoj obitelji i bliskim prijateljima na potpori tijekom mog preddiplomskog stručnog obrazovanja

Sažetak

Karlovačka županija je kroz hrvatsku povijest imala važan strateški značaj i u njoj je sagrađen veliki broj utvrđenih gradova da se zaštiti. Većina ih je podignuto u 13. stoljeću, na uzvišenom položaju, prvo zbog obrane od suparničkih plemićkih obitelji, a kasnije i vanjskih neprijatelja. Manja količina su nizinski gradovi. Gradili su se na strateškim položajima uz važne cestovne i riječne puteve. Stari gradovi se sastoje od glavne branič-kule, obrambenih zidina i ugaonih kula. Gradovima su gospodarile neke od najznačajnijih plemićkih obitelji kao što su Babonići, Frankopani i Zrinski. Svaki od starih gradova na ovom području ima svoju povijest, vrijeme i način gradnje, a prolazili su kroz razdoblja mnogih sukoba, napada Osmanlija, pljačke, obnove i zaborava. Neki od istaknutih u ovom završnom radu su Dubovac, Novigrad na Dobri, Bosiljevo, Ribnik, Ozalj i ostali.

Ključne riječi: stari grad, fortifikacija utvrda, Frankopani, Zrinski, Karlovačka županija, turistička valorizacija

Abstract

Karlovac County has had a significant strategic position throughout Croatian history and had a large number of fortified cities built for defense. Most of them were erected in 13th century, on raised positions, first for defense against rival noble families and later the external enemies. Just a few of them were built in the lowlands. Castles were built on strategic positions near important roads or river routes. The castles consisted of the main keep, defensive walls and angular towers. These cities were ruled by some of the most important noble families such as Babonić, Frankopan and Zrinski. Each castle in this area has its' own history, time and method of construction and they stood there through periods of many conflicts, Ottoman invasions, lootings, reconstructions and neglect. Some of the distinguished are Dubovac, Novigrad on Dobra, Bosiljevo, Ribnik, Ozalj and others.

Key words: castle, fortification, Frankopan, Zrinski, Karlovac County, tourism valorization

Sadržaj

Sažetak	
Sadržaj.....	
1. Uvod	1
1.1 Predmet i cilj rada	1
1.2 Izvori podataka i metode istraživanja	1
1.3 Struktura rada.....	1
2. Funkcija i terminologija fortifikacija	2
3. Stari gradovi i kašteli na području Karlovačke županije	4
3.1 Dubovac	4
3.2 Steničnjak.....	6
3.3 Skrad na Korani	8
3.4 Budački	10
3.5 Velemerić.....	12
3.6 Barilović.....	12
3.7 Belaj	14
3.8 Bosiljevo	15
3.9 Novigrad na Dobri	17
3.10 Zvečaj na Mrežnici	20
3.11 Brlog	22
3.12 Ozalj.....	24
3.13 Ribnik.....	31
3.14 Klokoč.....	33
4. Turistička valorizacija odabranih starih gradova i kaštela	35

4.1 Turistička valorizacija Starog grada Dubovac	35
4.2 Turistička valorizacija Starog grada Ozlja.....	37
4.3 Turistička valorizacija Starog grada Bosiljevo	39
4.4 Turistička valorizacija Starog grada Novigrad na Dobri	40
4.5 Turistička valorizacija Starog grada Ribnik	41
5. Zaključak.....	43
POPIS LITERATURE	45
POPIS ILUSTRACIJA	47

1. Uvod

Čovjek je oduvijek bio izložen nekoj opasnosti, najčešće od drugih ljudi i način zaštite je omogućio opstanak. Prostor Hrvatske je također bio središte stalnih sukoba, stoga se i ovdje nalazio veliki broj utvrda. S vremenom su mnoge bile uništene, a one koje su do danas sačuvane predstavljaju manji, od ukupnog broja koji se nalazio u Hrvatskoj, dok su od većine ostale samo ruševine. Još je manji broj onih koje su ostale otvorene za javnost i pod krovom. Srednjovjekovne utvrde vjerojatno su jedan od najprepoznatljivijih simbola srednjovjekovnog razdoblja, a pored obrambene uloge imale su i stambenu ulogu. Zbog velikog broja utvrda u Hrvatskoj, ovaj rad će se fokusirati na stare gradove u Karlovačkoj županiji.

1.1 Predmet i cilj rada

Predmet rada su stari gradovi u Karlovačkoj županiji, a cilj rada je analizirati same građevine, njihovu funkciju i opisati njihov povijesni razvoj.

1.2 Izvori podataka i metode istraživanja

Glavni izvori podataka su stručna i znanstvena literatura domaćih autora te internetske stranice. Metoda koje su se koristila prilikom izrade ovog završnog rada je metoda prikupljanja podataka za stolom. Zastupljene su znanstvene metode analize, sinteze, kompilacije, deskripcije.

1.3 Struktura rada

Rad započinje Uvodom, zatim slijedi nomenklatura utvrdnog graditeljstva i općenita funkcija utvrda, povijesni opis značajnijih starih gradova u Karlovačkoj županiji. Nakon inventarizacije starih gradova i kaštela na promatranom prostoru slijedi turistička valorizacija odabranih starih gradova. Na kraju završnog rada istaknut je zaključak, popis literature i popis slika.

2. Funkcija i terminologija fortifikacija

Utvrde ili fortifikacije (kasnolat. fortificatio: utvrda), trajni ili privremeni (poljski) građevinski objekti obrambenoga karaktera; utvrđena mjesta. Utvrde se javljaju s pojavom stalnih ljudskih naselja i razvijaju usporedno s njima i s razvojem naoružanja. Utvrde imaju dvije glavne funkcije: prepreku koja usporava napadača u napredovanju i koja ga prisiljava na bliski sukob zadržavajući ga što više moguće pod vatrom branitelja i zaštitu koja omogućuje braniteljima zaklon od napada. Utvrde također mogu imati ulogu kontrole područja, statusnog simbola i vlasništva.¹

Srednji vijek imao je svoje karakteristične utvrde. Za Slavene su u to doba tipični bili burgovi. Feudalni gospodari su, kako bi zaštitili svoj posjed i vazale, podizali utvrđene gradove (burgove), a gradovi su se utvrđivali zidinama i kulama.

Prije razrade teme, potrebno je naglasiti razliku između različitih vrsta fortifikacija u srednjovjekovnom razdoblju. Stari grad, kaštel i dvorac su nazivi koji se često miješaju u literaturi i govoru i koriste za označavanje iste građevine. No zapravo su oni različiti, ovisno o funkciji i vremenu nastanka građevine.

Utvrda ili tvrđava označava bilo koji utvrđeni tip građevine bez obzira na vrijeme nastanka. Utvrde se u raznim oblicima grade od prapovijesti do danas, no oblikom i vremenom nastanka, pa čak i namjenom, se dijele na različite tipove koji su po vremenu izgradnje i funkciji drugačiji.

Gradina je naziv za utvrđena naselja podizana od prapovijesnih vremena do srednjeg vijeka na prirodno zaštićenim položajima, najčešće uzvisinama, ali i u močvarama i ravnicama. Utvrde su tvorili rovovi, zemljani i kameni nasipi, drvene palisade, kameni bedemi. Neki od primjera u Hrvatskoj su Sopot, Otok, Klokočevik i Vučedol.²

Burg je utvrđeni sklop iz (12. – 15.(16.) st. za koji nema pravog naziva u hrvatskom jeziku pa se najčešće javlja prilično neodređeni izraz “stari grad”. Burg je sklop obrambenih zidova i kula uz stambene, gospodarske i pomoćne prostorije. Burgovi se grade se na izdvojenim vrhovima ili grebenima, a položaj se bira uzimajući u obzir stratešku važnost

¹ Enciklopedija.hr, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63531> (pristupljeno 13.10. 2021.)

² Ibid, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22971> (pristupljeno 13.10. 2021.)

odabranog mjesta. Hrvatski su vlastelinski gradovi bili manji i skromnije opremljeni od onih u zemljama zapadne i srednje Europe. Povijesni izvori spominju više stotina gradova, od kojih je velik broj pod ruševinama, a pod krovom ih je tek nekoliko (Bosiljevo, Dubovac, Ozalj, Slavetić, Trakošćan). Najveći ih je broj nastao nakon mongolske provale 1242. Iz toga razdoblja potječu većina hrvatskih gradova i njihovi najstariji do danas sačuvani dijelovi.³

Kaštel je renesansna utvrda, mnogo jednostavnija i pravilnija od burga. Najčešće ima oblik pravokutnika ili trokuta. Na uglovima se uvijek nalaze kružne kule (bastioni) koje nisu više od obodnih zidova kaštela. Kašteli nastaju tek u 15. st. s pojavom vatrenog oružja, a grade se sve dok traje opasnost od napada Osmanlija, do 17. stoljeća. Zidovi i kule su kasnije prilagođeni vatrenoj obrani (zaštićeni su prsobranima te imaju otvore za smještaj teškog, vatrenog oružja). Kašteli se ne podižu na uzvisinama jer bi tako bili laka meta. Primjeri u Hrvatskoj su Sisak, Jastrebarsko, Gvozdansko.⁴

Dvorac je često naziv za svaku vrstu utvrda, ali dvorac je zapravo prebivalište, također rezidencija svjetovnih i duhovnih vladara, plemstva i dr. On je sjedište posjeda kojem još pripadaju gospodarske zgrade, vrtovi i perivoji. Dvorci u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji se počinju graditi tek krajem 17. st. nakon prestanka turske opasnosti, a pravi procvat gradnja dvoraca doživljava tijekom 18. i 19. st. Mnogi dvorci nastaju tako da bogati sloj građana napušta burgove i gradi nove rezidencije u nizini. Primjeri u Hrvatskoj su: stari i novi Lobar, Cesar i Novi Dvori Klanječki, Medved i dr.⁵

³ Enciklopedija.hr, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22953>, (pristupljeno 13.10. 2021.)

⁴ Darko Antolković, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/terminologija/> (pristupljeno 13.10. 2021.)

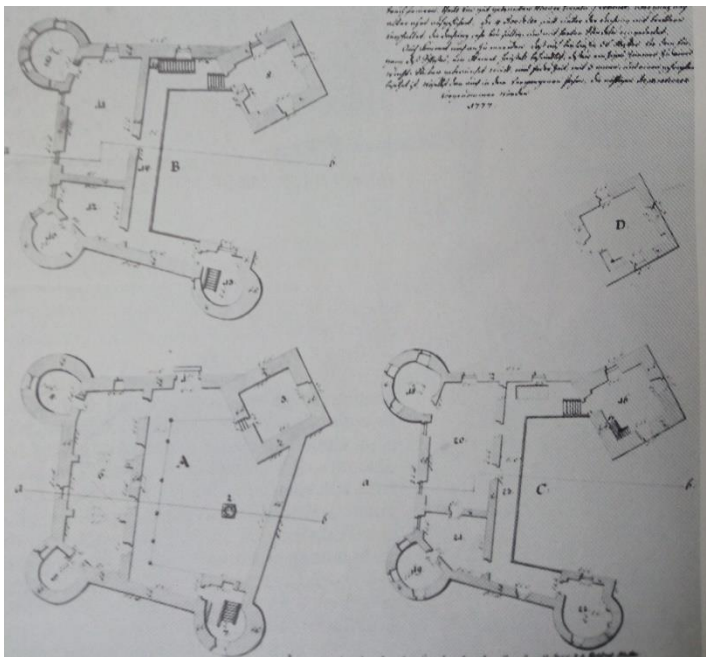
⁵ Ibid, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16782> (pristupljeno 13.10. 2021.)

3. Stari gradovi i kašteli na području Karlovačke županije

3.1 Dubovac

Stari grad Dubovac nalazi se na istaknutom položaju iznad rijeke Kupe, na sjeverozapadnom rubu užeg gradskog prostora grada Karlovca. Sastoji se od triju kružnih kula i jedne četverokutne. Zidana utvrda podignuta je na povišenome prapovijesnome humku u 13. stoljeću. U srednjem vijeku Dubovac razvio kao naselje s utvrdom na rubu Podunavlja, tek stotinjak kilometara udaljeno od Hrvatskog primorja, na raskrižju riječnih i cestovnih putova te na području velike gustoće utvrđenih položaja. Prvi put se spominje 1339. godine, kada dobiva svojeg prvog župnika. Dubovac je jedini srednjovjekovni stari grad u karlovačkoj općini koji je i danas pod krovom. Tlocrt grada je nepravilni četverokut i sličan je renesansnim kaštelima, no četvrtasta branič-kula⁶ pokazuje da je iz doba gotike.

Slika 1: Stari grad Dubovac (tlocrt)

Izvor: Kruhek, M, *Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja*, Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993. str. 117.

⁶ Branič-kula- Glavna kula srednjovijekovne utvrde, ima obrambenu i stambenu funkciju, također služi kao promatračnica

Povijesni izvori upućuju na to da je Dubovac prije kraja 14. stoljeća došao pod vlasništvo plemićke obitelji Zudara. Godine 1442. Dubovac dolazi u najam kneza i bana Stjepana Frankopanskog, ali uskoro prelazi i u trajno vlasništvo knezova Krčkih-Frankapana. U 16. stoljeću je u vlasništvu Zrinskih. 1511. godine. Turci su napali Dubovac i gotovo ga spalili, misleći kako je grad građen od drvene građe. Pretpostavlja se da je upravo Bernardin Frankopan, koji je i inače bio veliki graditelj, dao obnoviti i učvrstiti dubovački grad te da su u njegovo vrijeme bili dovršeni visoki obrambeni zidovi.⁷ Posljednji turski napad na Dubovac bio je 1578. godine, kada je popaljeno i opljačkano naselje, a pokušalo se osvojiti i sam dubovački grad. Te je godine na saboru u Brucku na Muri donijeta odluka o gradnji nove renesansne ratne tvrđave- Karlovca.

Tijekom podizanja karlovačke tvrđave na Dubovcu se nalazila vojna posada koja je osiguravala nesmetanu gradnju. Za vrijeme gradnje Karlovca Dubovac od Zrinskih uzimaju krajiški stratezi, a potom njima godinama gospodare zapovjednici tvrđave, karlovački generali. Dubovac je u 16. i 17. stoljeću bio i njihova rezidencija i odmaralište, ali nakon izgradnje vojnih građevina u karlovačkoj utvrdi, Dubovac se koristio kao skladište oružja. Za vrijeme Napoleonove vlasti početkom 19. stoljeća gradom vlada francuski barun Vienney, namjesnik marsala Marmonta u Hrvatskoj koji je uredio Dubovac za stanovanje. Grad postaje zapušten nakon odlaska Francuza 1813. godine i služi kao barutana do 1837. kada ga je kupio maršal grof Laval Nugent. Stari grad je bio uređen u stilu romantizma i umjesto krova na zidinama je dobio kruništa. Nakon Nugenta 1896. Dubovac preuzima Karlovačka općina s ciljem da ga sačuva od propadanja. Unatoč raznim pokušajima Društva za poljepšanje grada, nije bilo puno rezultata. Stari grad je i dalje propadao, dodatno je oštećen tijekom Drugog svjetskog rata i tek 1952. je počela obnova.⁸

Obnova je završena 1963. i Dubovac je dobio izgled kakav ima i danas. Restauriran je prema slikovnim podacima prije Nugentove obnove. Najbitnija promjena je dodatak krovništva. Napravljene su još i manje promjene u unutrašnjosti koje nisu bitno izmijenile njegov povijesni izgled, u dvorište je postavljen zdenac, a na branič kuli vidikovac. Od 1997. se provode i arheološka istraživanja koja su razotkrila bogate prapovijesne i

7 Tkalčec, T; Karavanić, S.; Kudelić, A., Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009-2010., *Annales Instituti Archaeologici*, god. VII br. 1, 2011., str. 75

⁸ Ibid

starovjekovne slojeve nekadašnjeg naselja, osobito značajnog u kasno brončano i rano željezno doba.⁹ Danas je Stari grad Dubovac u sklopu Gradskog muzeja Karlovac i dio prostora je prenamijenjen u restoran i muzej. Zbog dobre očuvanosti, poznata je svrha pojedinih prostorija.¹⁰

Obnova Dubovca je jedna od najuspješnijih obnova starog grada u Hrvatskoj, a on je i najstariji karlovački spomenik, i to ne samo zbog svoje bogate povijesti, već i zbog odluke da bude sačuvan u ime kolektivne memorije grada Karlovca.

Slika 2: Stari grad Dubovac- današnji izgled

Izvor: Gradski muzej Karlovac, gmk.hr, (pristupljeno 22.8. 2021.)

3.2 Steničnjak

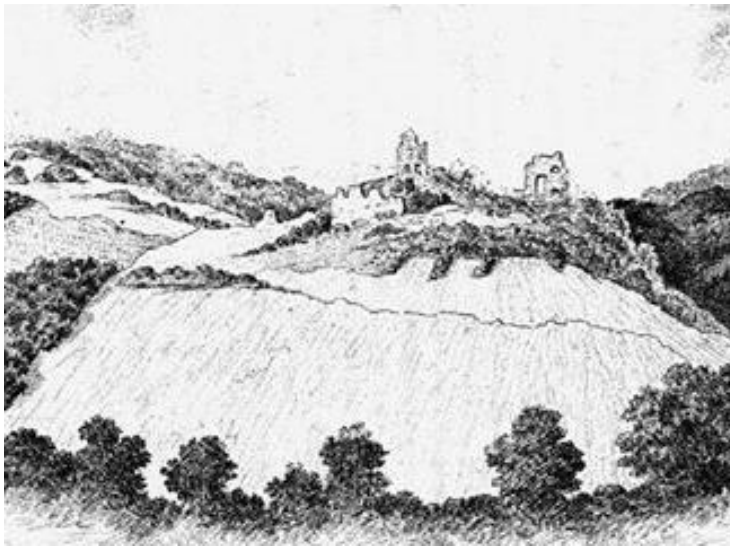
Steničnjak je bio najstariji stari grad ovog kraja. Prema sačuvanim ostacima moguće je odrediti prostornu veličinu njegovih zidina i kula. Stari grad Steničnjak je bio izgrađen na brijegu u smjeru sjever-istok. Prvi put se spominje 1299. godine kao posjed Babonića. Vlastelinsko imanje Steničnjak bilo je veće od bilo kojega drugog u Hrvatskoj. To je imanje

⁹ Dvorci, utvrde i stari gradovi, <https://dvorcistarigradovi.weebly.com/global/stari-grad-dubovac> (pristupljeno 22.8. 2021.)

¹⁰ Kruhek, M, Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja, Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993., str. 119.

obuhvaćalo prostor s obje strane rijeke Kupe, između Karlovca, Kupčine, Petrove gore, rijeke Gline, Korane i Mrežnice. Prema povijesnim informacijama, bio je to velik i važan grad. Stari grad je imao i veliko naselje s crkvom i franjevačkim samostanom. Grad Steničnjak je u 16. stoljeću bio još čvrsta utvrda koja je bila dio krajiške obrane. U Steničnjaku su se održavali hrvatski sabori, a posebno je bio važan sabor 1558., zadnji koji se održao preko Kupe, kada se ondje odlučilo kako će Steničnjak postati glavno uporište u obrani protiv Turaka. No izgradnjom Karlovca 1579., Steničnjak je izgubio strateško i obrambeno značenje. Bio je u vlasništvu najistaknutijih plemićkih obitelji kao što su Frankapani, Celjski, Nádasdy, Auersperg, a kasnije i Draškovići. U 17. stoljeću je zapušten, a u 18. stoljeću postaje kamenolom iz kojeg se odnosi kamen za gradnju drugih objekata. Isto se dogodilo i s njegovim crkvama i franjevačkim samostanom, dok su kuće bile od drvene građe pa nisu ostale sačuvane. Od Steničnjaka je danas preostao samo dio djelomično očuvanog vanjskog zida.¹¹

Slika 3: Crtež ostataka Steničnjaka

Izvor: Nadilo, B., Utvrde na prostoru između Slunja i Karlovca, Časopis Godišnjak, HSGI Hrvatski savez građevinskih inženjera, Zagreb, 2003., str. 43- 55

¹¹ Kruhek, M, op. cit, str. 115.

Slika 4: Današnji ostatci zida

Izvor: Lako.hr, <https://lako.com.hr/2017/04/04/stenicnjak/assets/Uploads/JCE-55-2003-01-06.pdf>
(pristupljeno 23.8. 2021.)

3.3 Skrad na Korani

Skrad je bio naseljen još od prapovijesti, a ruševina je na Skradskoj gori povrh Korane. Sama utvrda je vjerojatno sagrađena na mjestu prapovijesne ilirske gradine, a dokaz za to su ostaci velikih megalitskih blokova u blizini. Pronađen je i rimski novac koji svjedoči o životu u antičko doba. Stanovnici plemićke općine Skrad u ranom srednjem vijeku sagradili su tu utvrđeni grad. Bio je okružen dvostrukim zidinama, a s jugoistoka i trećim bedemom unutar kojeg se smjestilo podgrađe, trgovačko-obrtničko naselje s crkvom Svetog Lovre. Gradske zidine su gradu dale tlocrt nepravilnog trokuta, o čemu svjedoče srednjovjekovni crteži grada. Iz ostataka zidina teško se može predočiti veličina i izgled nekadašnjeg grada. 1344. spominje se popis župa crkve sv. Vida u Skradu. Grad je vjerojano sagrađila plemićka općina, a u 14. stoljeću je u vlasništvu Frankopana. Pod gradom je bio vlastelinski majur¹² i mlinovi na Korani i Mrežnici. Martin IV. Frankopan

Majur¹² udaljeniji dio vlastelinstva ili, općenito, velikoga zemljišnog imanja, s vlastitim gosp. zgradama, tehničkim sredstvima i radnom stokom. Obično ima posebnog upravitelja.

darovao je 1466. Skrad Ivanu Benvenjudi, koji ga je u Brinju oslobodio iz zatočeništva Ivana VIII. Frankopana Brinjskog. Grad je stradao za vrijeme turske provale nakon Krbavske bitke 1493. Sredinom 16. stoljeća Skrad je zapušten i posjed opljačkan. Grad je preuzela krajiška vojna vlast i služio je kao stražarnica na granici, ali nije bio održavan. 1585. Turci su ponovno napali grad i spalili ga, a ponovno naseljavanje počinje krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Stanovništvo naseljava vojna vlast zbog obrane. 1712. vojna vlast je namjeravala popraviti stari grad, ali kada to nije ostvareno, Skrad je nastavio propadati i danas su vidljivi samo dijelovi zida i branič-kule.¹³

Slika 5: Ostatci Skrada

Izvor: Darko Antolković.wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2018/12/27/koje-sve-tajne-skriva-stari-grad-skrad/>, (pristupljeno 23.8.2021.)

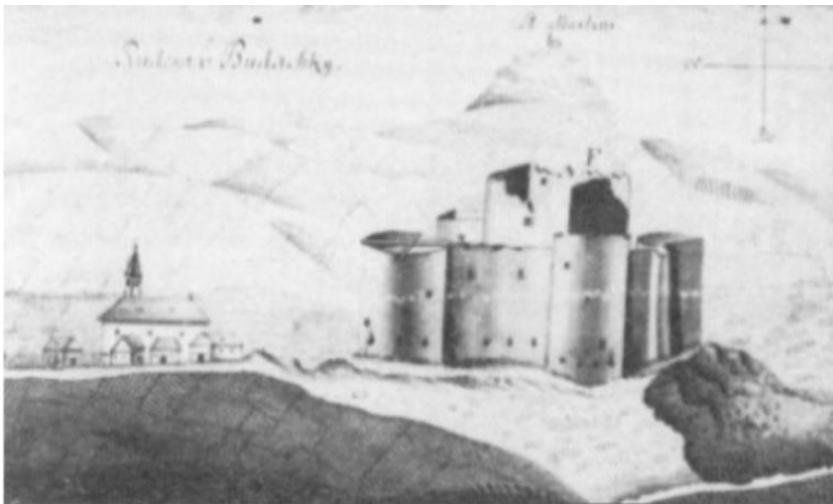
¹³ Kruhek, M., op. cit, str. 121.

3.4 Budački

Stari grad Budački je bila utvrda plemićke obitelji Budački za koju se, prema predaji, tvrdi da se preselila sa svog ličkog posjeda Budak Pokuplje, gdje su od topuskog opata dobili posjed Buću. Prvi se put spominju u 14. st., a tijekom 15. i početkom 16. st. vlasnici su više posjeda u Pokuplju i Turopolju. Ruševine mu se nalaze u blizini Donjeg Budačkog. Grad je bio sagrađen na brijegu nedaleko od Belaja. Pretpostavlja se da je unutarnja kula, sagrađena prva, u 13. stoljeću, a vanjske tvrde zidine, su se postepeno gradile kroz stoljeća. Povjesničar Radoslav Lopašić pretpostavlja da je Budački bio stari grad Gorica, a nazvan je Budački po toj obitelji koja ga je kupila u 15. stoljeću. Članovi su se te obitelji isticali u borbama s Turcima, a Nikola se istaknuo i u Tridesetogodišnjem ratu u prvoj polovici 17. st. Obitelj je po muškoj lozi izumrla 1713. godine. 1593. grad zauzimaju Turci i ostao je pod njihovom okupacijom sve do 1686. kada ga krajiška vojska napokon oslobađa. Vojni inženjer F. Hollsetin je krajem 17. stoljeća nacrtao tlocrt grada, a J. A. Schillinger je nacrtao ruševine. Utvrda je imala četvrtasti tlocrt s četverostranom glavnom kulom koju je okruživao zid, utvrđen s dvije manje i jednom većom polukružnom kulom. Ulazilo se stubama, ali je to početkom 19. st. promijenjeno pa se ulazilo kroz najveću kulu u zidinama u kojoj je prebivao kaštelan. U prizemlju je bila štala, drvarnica i soba za sluge. Na prvom katu je bila kuhinja i smočnica, a soba za stanovanje na drugom katu. Nakon što je prošla opasnost od Turaka, vojno zapovjedništvo u Karlovcu ga je 1845. dalo srušiti. Danas od njega nije ništa ostalo.¹⁴

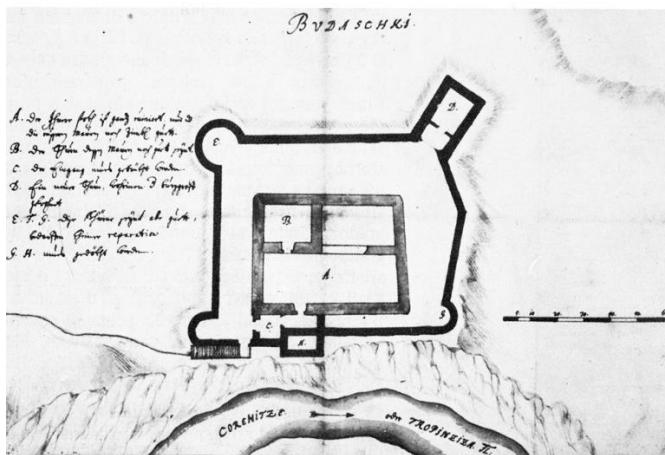
¹⁴ Kruhek, M, op. cit, str. 122.

Slika 6: Budački na crtežu J. A. Schillingera (1743.)

Izvor: Darko Antolković.wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2020/02/28/stari-grad-budacki/> (pristupljeno 24.8.2021.)

Slika 7 Budački (tlocrt)

Izvor: Darko Antolković.wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2020/02/28/stari-grad-budacki/> (pristupljeno 24.8. 2021.)

3.5 Velemerić

Stari grad Velemerić bio je blizu Belaja i Budačkog. Danas više ne postoji. Vjerojatno je stajao na brijegu koji je smješten ispod južne padine brijega Martinščak. Na vrhu Martinščaka nalazi se crkva svetog Martina po kojoj je brijeg i dobio ime. Smatra se da ga je podigla plemićka općina Velemerić i da je propao negdje u 17. stoljeću. Jedini opis starog grada je zapis krajiškog graditelja Martina Stiera koji je posjetio već zapušteni grad 1658. godine. Zabilježeno je da su zidine Velemerića imale oblik četverokuta s kulama na uglovima i branič-kulom u sredini utvrde. Iako je bio vrlo oštećen, bio je u službi krajiške obrane. Grad je bio napušten krajem 17. stoljeća, a zatim se njegovo kamenje koristilo za izgradnju okolnih građevina. Povijest starog grada Velemerića, točno mjesto i vrijeme njegove gradnje, vlasništvo nad gradom, pa čak i njegov izgled, puna je nepotvrđenih pretpostavki, barem dok se ne poduzmu arheološka istraživanja mjesta.¹⁵

3.6 Barilović

Utvrda grada Barilovića se nalazi na strmoj litici na desnoj obali Korane. Građena je vjerojatno krajem 15. st., a bila je sjedište obitelji Barilović. Po položaju grad je bio strateški značajan, a po veličini i kvaliteti gradnje, Barilović je bio veliko feudalno sjedište. Ta je obitelj posjedovala imanja između Korane i Kupe. Spominju se u više dokumenata tijekom 15. st. Članovi su se obitelji umjesto da misle na obranu međusobno u 16. st. sukobljavali oko utvrde i dvorca u Bariloviću. 1524. godine Turci su poharali teritorij od Skrada na Korani do Dubovca na Kupi. Barilović je bio kvalitetno utvrđen pa je tijekom 16. stoljeća sačuvan od turskih napada. Nakon izgradnje Karlovca stvara se granična obrana i početkom 17. stoljeća karlovački general Vid Kissel oduzima utvrdu obitelji Barilović i u njega postavlja krajišku stražu. Od 1749. tu je sjedište kapetana krajiškog vojnog zapovjedništva. Od 1775. u Bariloviću je bilo i sjedište slunjske pukovnije, a 1871. krajiška vojska napušta utvrdu.¹⁶ Od tada su u gradu bili javni uredi, škola i skladište.¹⁷

¹⁵ Kruhek, M, op. cit., str. 123.

¹⁶ Kruhek, M, op. cit., str. 151.

¹⁷ Kruhek, M, op. cit., str. 152.

U Drugom svjetskom ratu je grad bio bombardiran i uništen, a ostali su samo njegovi vanjski zidovi.

Slika 8: Barilović prije uništenja

Izvor: Kafotka.net, <https://www.kafotka.net/3883> (pristupljeno 23.8.2021.)

Slika 9: Barilović danas

Izvor: PIXSELL Photo & Video Agency, <https://web.facebook.com/pixsell.hr/posts>, (pristupljeno 23.8.2021.)

3.7 Belaj

Stari grad Belaj je stajao sjevernije iznad istoimenog sela jugozapadno do Karlovca, a pretpostavlja da je izgrađen početkom 15. stoljeća. Vlasnici su bili Tomašići koji potječu iz plemena Mogorovića i koji su imali brojna imanja oko Kupe i Korane. Oni se kao vlasnici posjeda Belaja spominju od 1360., a vlasništvo im je potvrdio kralj Matija Korvin. Kada je Gašpar Tomašić 1535. pobjegao u Tursku, kralj Ferdinand je dao Belaj na upravljanje Petru Kružiću. Inače Tomašići su tijekom 16. st. znatno osiromašili zbog turskih upada i obiteljskih razmirica. Od početka 16. stoljeća Belaju prijete Turci. 1528. Turci su Belaj napadali u nekoliko navrata, a spalili su ga 1590. Krajiški inženjeri G. Pieroni (1639.) i M. Stier (1660.) su ga nacrtali kao ruševinu. Grad je 1638. prodan Rudolfu Paradeiseru, potom grofu Fridrichu Sauranu, da bi na kraju bio u vlasništvu obitelji Prešern. Od 1768. preuzela ga je Vojna krajina. Utvrda je inače bila nepravilna oblika, a glavna je četvrtasta kula bila okružena zidom, dok se u utvrdu ulazilo kroz manju četvrtastu kulu na južnoj strani. Prema opisu Stiera. u glavnoj kuli na prvom katu je bilo 5 soba, a u prizemlju 4 sobe i kuhinja, što znači da je kula bila vrlo velika. Na ulaznoj kuli je bio tornjić koji je vjerojatno označavao gradsku kapelu posvećenu sv. Vidu. Iz crteža nije moguće opisati točan tlocrt grada, ali najvjerojatnije je bio nepravilna poligonalna utvrda. Stari grad Belaj više ne postoji jer ga je Krajiška vlast dala srušiti 1834. godine i na mjestu izgraditi kamenolom. Grad je bio na položaju na kojem je od prapovijesti bilo naselje od kojeg nema ostataka.¹⁸

¹⁸ Kruhek, M., op. cit, str. 152. i 153.

Slika 10: Belaj 1639. (crtež G. Pieronia)

Izvor: Kruhek, Milan, *Graditeljska baština karlovačkog pokuplja*, 1993., str. 153.

3.8 Bosiljevo

Stari grad Bosiljevo sagrađen je na stijeni koja se sa sjeveroistočne strane strmo ruši do malog izvora iz kojeg teče potočić kroz ravnicu do svog ponora ispod sela Korenići, a oko dvorca je park. Najstariji dio utvrde Bosiljevo, koja je s vremenom značajno mijenjala svoju tlocrtnu sliku, onaj dio koji je izgrađen na strmoj kamenoj stijeni ispod koje izvire potok. Na tom mjestu se nalazi trokatna četverokutna branič-kula, koja je i najveća i najstarija, te je bila sve vrijeme glavna utvrđena građevina. Poznato je da je ta kula služila kao stražarnica i tamnica. Grad se prvi put spominje 1461. godine, a vlasnici su bili Frankopani.¹⁹ Ova utvrda se sastoji od dva veća dijela, od kojih su zidine s tri okrugla tornja građene kasnije od dijela sazidanog nad izvorom. U tom dijelu je najstariji dio jugoistočni toranj u kojem je smještena kapelica sv. Ane. U blizini crkvice bila je zgrada u kojoj su neko vrijeme stanovali vjerojatno dominikanci nakon turskih napada. Pretpostavlja se da je ulaz u utvrdu bio s istočne strane. Nekad je pred vratima bio poseban čardak²⁰, iza kojega se preko mosta ulazilo kroz troja vrata. Odmah do vrata bila je posebna zgrada u kojoj su stanovali stražari. Na lijevo od ulaza bile su smještene zgrade koje su kasnije nadograđene. Uz četverokutnu kulu bio je smješten i konak²¹, a između konaka i kapelice bile su mnoge gospodarske zgrade koje su poslije porušene. Iako je grad napadnut od strane Turaka, nikad

¹⁹ Ibid. str. 154.

²⁰ Čardak- (turski *çardak* < perzijski *čārtāq*: zgrada na četiri svoda), Drvena promatračnica, stražarnica na graničnoj crti Vojne krajine, podignuta na stupovima, s puškarnicama i povlačnim ljestvama

²¹ konak (tur.). U Osmanskom Carstvu dvor nekoga visokog drž. dužnosnika.

nije bio osvojen.²² Frankopani su grad nadograđivali i širili sve do Zrinsko-frankopanske urote 1671., nakon čega je grad bio zaplijenjen i opljačkan. Iz Bosiljeva je izneseno oružje, oklopi, knjige, pokućstvo, kočije, novac i nakit. Time je obitelj Frankopan nestala zajedno sa Zrinskim. Od tada su Austrijske vlasti htjele sakriti svaki spomen na ovu hrvatsku obitelj, što je uzrokovalo nestanak mnoštvo dokumenata o povijesti Bosiljeva i njegovih vlasnika. Zbog velike vrijednosti mnogi su se htjeli uzeti posjed, a karlovački general Herberstein je htio grad pripojiti krajiškom teritoriju. Na kraju ga je 1683. dobio ban Nikola Erdödy. Nakon Erdödyja Bosiljevo, preko ženidbenih veza dobiva obitelj Auersperg 1710. godine koja ga je prodavala dok ga 1820. nije kupio general i maršal Laval Nugent. On obnavlja grad u srednjovjekovnom stilu. Oprema ga s mnogo dragocjenih umjetnina iz cijele Europe. Bosiljevo tada opet postaje središte kulturnog života hrvatskog plemstva. Nakon njegove smrti 1862. nasljeđuje ga njegov sin Artur. Nakon odlaska Artura u Englesku, Bosiljevo dobiva njegov sin Alfred, a zatim njegova nećakinja Ana Nugent 1897. Početkom 20. st. kupuju ga riječki veletrgovci, obitelj Kozulić, koja ga je dodatno uredila. Nakon Drugog svjetskog rata stari grad je bio u državnom vlasništvu. Danas je još uvijek bez pravog vlasnika i namjene, iako je jedini stari grad dugoreškog kraja koji je dobro sačuvan.²³

Slika 11: Stari grad Bosiljevo

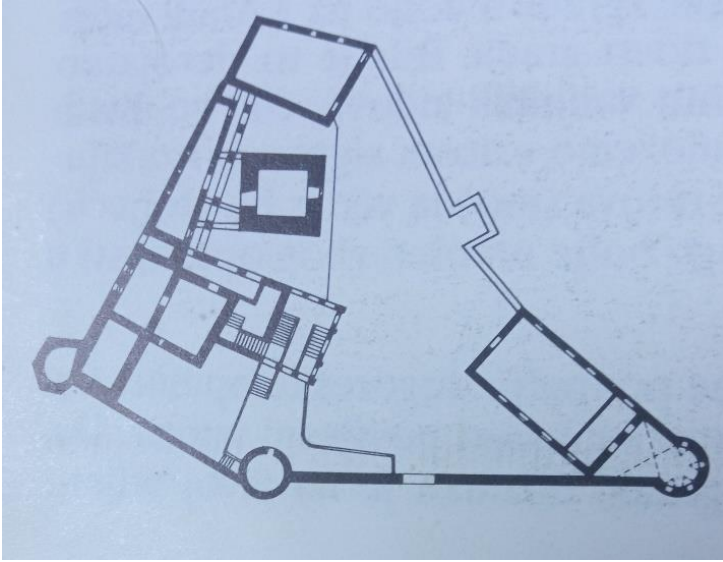

Izvor: Kafotka.net, <https://www.kafotka.net/price/8577> (pristupljeno 24.8.2021.)

²² Bosiljevo.hr, <https://bosiljevo.hr/dvorac-bosiljevo/> (pristupljeno 24.8.2021.)

²³ Kruhek, M, op. cit, str.155

Slika 12: Bosiljevo (tlocrt)

Izvor: Kruhek, M., *Graditeljska baština karlovačkog pokuplja*, Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993. str. 154.

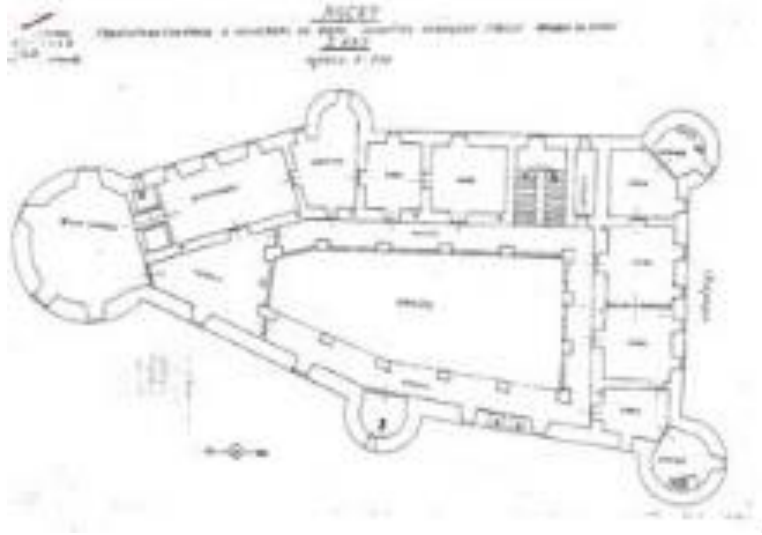
3.9 Novigrad na Dobri

Novigrad je sagrađen na brijegu koji se sa zapadne i sjeverne strane strmo spušta u dolinu rijeke Dobre. Kao i većina srednjovjekovnih gradova, Novigrad je podignut s ciljem nadziranja i obrane okolnog teritorija.²⁴ Ispod njegovih zidina izgrađenih vjerojatno krajem 12. stoljeća razvilo se mjesto koje se nekad zvalo Crkveno Selo, a danas Novigrad na Dobri, ali nema točnih podataka kad je utemeljeno.²⁵ Povijest prvih stoljeća utvrde također nije poznata. Ono što se može utvrditi sa sigurnošću jest da grad početkom 15. stoljeća već posjeduju Frankopani. Tlocrt grada je u obliku trokuta s dužom sjevernom stranom. U svim vrhovima su četiri polukružne kule, a peta je romanička branič-kula koja je najveća.

²⁴Kruhek, M, op. cit, str.155.

²⁵Hrvatski Vojnik.hr, <https://hrvatski-vojn timer.hr/novigrad-na-dobri/> (pristupljeno 25.8.2021.)

Slika 13: Novigrad (tlocrt)

Izvor: Društvo Frankopan.hr, <http://društvo-frankopan.hr/stari-grad/> (pristupljeno 25.8.2021.)

Prvi put se spominje 1299. godine. Početkom 15. stoljeća je u posjedu Frankopana. To vrijeme u Europi je bilo poznato po inovacijama u uređenju utvrđenih gradova. Frankopani su ulagali u dogradnju Novigrada kako bi ga pretvorili u mjesto udobnog stanovanja. Uređena su stubišta, dvorište s bunarom, atrij, a izgrađena je i drvena galerija s kapelicom na katu zapadne kule. Ipak, zbog sve veće opasnosti od Osmanlija zadržao je svoju obrambenu ulogu, zbog čega je jedini ulaz u grad preko pokretnog mosta na južnoj strani zidina. Kako je osmanlijski pritisak prema njihovim posjedima u južnijim dijelovima Hrvatske sve više rastao, Frankopanima je Novigrad postao jedna od omiljenijih destinacija zbog trgovine. Prva oštećenja su nastala 1543., kad je teško stradao u turskom napadu, ali nije bio osvojen. Vuk Krsto Frankopan je zbog iznimnih zasluga u borbama s osmanlijskom vojskom postao zapovjednik Karlovačkog generalata. Grad je bio i jedno od mjesta iz kojih je planirana zrinsko-frankopanska urota 1671. godine. Nakon urote Novigrad je kao i drugi Zrinski i Frankopanski gradovi, zaplijenjen i opljačkan, najviše od strane generala Josipa Herbersteina, koji je dobio i vlasništvo. Nakon njegove smrti 1689., Novigrad prema oporuci dobivaju vitezovi Malteškog reda.²⁶ Za vrijeme njihove uprave

²⁶ Kruhek, M, op. cit, str. 157.

podignut je 1730. jugozapadno od dvorca kameni most preko rijeke Dobre koji i danas stoji. Vitezovi Malteškog reda prodali su 1746. dvorac barunu Stjepanu Patačiću, koji ga je dao preurediti u baroknom stilu. Novigrad je bio u njihovom vlasništvu do dolaska Francuza kada ga kupuje časnik Mirko plemeniti Haraminčić. Tijekom 19. stoljeća izmjenjuju se vlasnici, a jedan od njih, Franjo Türk ga je znatno obnovio. Od 1919. grad je u vlasništvu baruna Zdenka Turkovića, a od 1939.g. u vlasništvu Banovine Hrvatske. 1944. je u borbama zapaljen kakav ostaje do početka rekonstrukcije krajem 20. stoljeća. 1969. godine Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba donosi rješenje za opis staroga grada Novigrada u Registar nepokretnih spomenika kulture. 1999.g. započinje krčenje ruševina i obnova južne lijeve kule. Namjera je da se sustavnim radom očuva barem postojeće stanje, konzerviraju i rekonstruiraju najvredniji dijelovi grada, te omogućiti pristup i razgledavanje u turističke svrhe. Danas je južna kula u potpunosti rekonstruirana te je na njoj izgrađen vidikovac, a obnova ostatka grada još uvijek traje.²⁷

Slika 14: Novigrad prije uništenja

Izvor: Društvo Frankopan, <http://društvo-frankopan.hr/stari-grad/> (pristupljeno 25.8.2021.)

Slika 15: Novigrad danas

²⁷Dodir Civilizacija,

<https://www.karlovac.hr/UserDocsImages/Gradsko%20vije%C4%87e/39%20sjednica/8/KrovniinterpretacijskiplanDodircivilizacijazavršni.pdf> (pristupljeno 25.8.2021.)

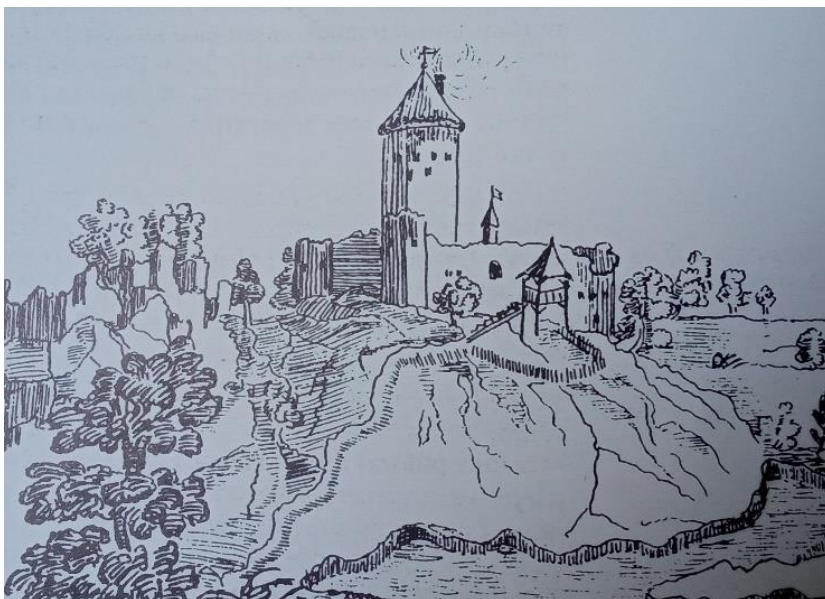
Izvor: Lako.com, <https://lako.com.hr/2017/03/20/novigrad-na-dobri/> (pristupljeno 25.8.2021.)

3.10 Zvečaj na Mrežnici

Zvečaj je bio stari grad lijevoj obali Mrežnice od kojeg su sačuvani samo dijelovi. Zvečajem su gospodarili grabarski feudalci, kasnije prozvani zvečajskim rodom. Prvo je bila sagrađena središnja branič-kula, a kasnije je napravljen okolni zid u obliku četverokutnog kaštela s uglovnim kulama. Ulaz je bio dostupan drvenim ljestvama preko drvenog čardaka, preko njega se prelazilo u visoko smješten ulaz u zidu, a odavde opet ljestvama na tlo gradskog dvorišta. Zvečaj se diže strmo nad Mrežnicom, s južne strane ga je čuvao strmi brijeg, a sa sjeverne strane su ga štitile kule. Bio je izgrađen na vrlo važnoj prometnici od Karlovca prema Senju. Godine 1334. spominju se sinovi Hejmina Grabrjanskog kao vlasnici. Sredinom 15. stoljeća kralj Matija Korin daje grad i posjed Nikoli Frankopanu. Grad Zvečaj često pustoše Turci, naročito 1562. Opustošeni Zvečaj nakon smrti Stjepana Frankopana 1577. Popravila ga je vojna uprava 1608. Nakon diobe između tri brata: Nikole, Jurja i Vuka Frankopana, Zvečaj je zajedno s Novigradom dobio Vuk Frankopan Tržački. Frankopani drže posjed sve do Zrinsko-frankopanske urote 1671. kada ga general Herberstein pripaja karlovačkom generalatu. Do kraja 16. stoljeća Zvečaj je bio zapušten. U 17. stoljeću trajala je evaluacija teritorija zbog obrambene strategije, pa

su vojni inženjeri Pieroni i Stier 1639. izradili grafičke prikaze grada.²⁸ Zvečaj ipak nije bio na takvom strateškom položaju i zbog svoje veličine služio je samo kao sklonište za manje grupe vojnika. Stari grad je ostao zapušten do 1777. kada se gradila nova cesta, Jozefina. Kamen sa Zvečaja je bio iskorišten za gradnju ceste, a ostalo je samo prizemlje uz Mrežnicu i dio vanjskog zida. Taj dio grada je uklopljen u kuću napravljenu na temeljima grada koja i danas postoji.²⁹

Slika 16. Stari grad Zvečaj (crtež G. Pieronia iz 1639.)

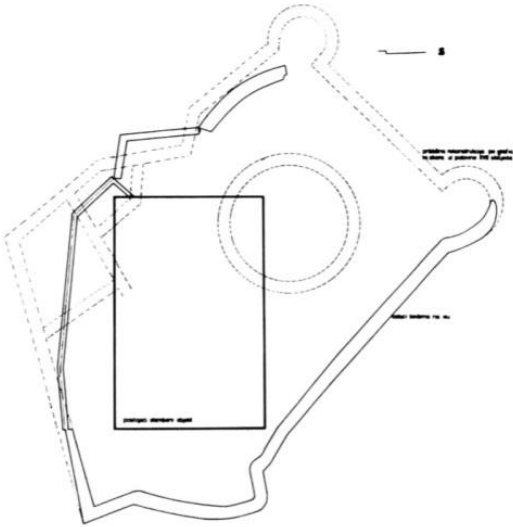

Izvor 1: Kruhek, M., Graditeljska baština karlovačkog pokuplja, Matica Hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993., str. 158.

²⁸Darko Antolković.wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2018/02/17/zvecaj-na-mreznici/> (pristupljeno 25.8.2021.)

²⁹ Kruhek, M, op. cit, str. 158.

Slika 17: Zvečaj (tlocrt)

Izvor: Darko Antolković.wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2018/02/17/zvecaj-na-mreznici/>, (pristupljeno 25.8.2021.)

3.11 Brlog

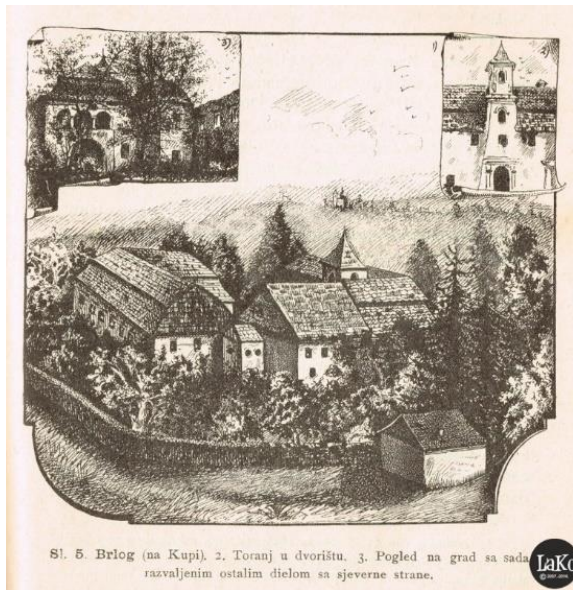
Brlog se nalazi u dolini iznad Kupe, blizu ceste Ozalj – Kamanje – Metlika. Sagrađen je pored Kupe, na povišenom brijegu. Brlog se prvi put spominje u drugoj polovici 16. stoljeća. Nikola Zrinski Sigetski imao je za ženu kneginju Katarinu Frankopan te je nakon sklapanja ugovora o nasljeđivanju 1544. sa svojim šurjakom Stjepanom Frankopanom, koji nije imao vlastitih potomaka, postao je vlasnikom vlastelinstva u Brlogu.³⁰ 1560. Nikola Zrinski ga je dao Ivanu Dovoliću, a tada je stari grad vjerojatno i sagrađen. Nakon što je Ivanov sin, Juraj Dovolić proširio svoj posjed oko Brloga, od Zrinskih je dobio još zemlje u zakup. Nakon Zrinsko-frankopanske urote 1671., Brlog je bio u vlasništvu Petra Zrinskog, pa je bio zaplijenjen i opljačkan kao i ostali njihovi posjedi. U Brlogu je bio carski revizor, a 1679. ga je kupio grof Ivan Peranski. Ivan je proširio grad i pretvorio ga u dvor. Nasljednica Brloga, Barbara Sidonija je u njemu dala sagraditi kapelu Blažene Djevice Marije of Krunice krajem 17. stoljeća. Nakon njezine smrti 1713. godine Brlog je prema oporuci trebao pripasti okolnim crkvama i samostanima, ali ga je 1722. kupio

³⁰ Zrinski, Nacionalna sveučilišna knjižnica Zagreb, <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/2018/12/11/brlog/>, (28. 08. 2021.)

karlovački general Josip Rabata i 1723. prodao grofu Lovri Paradeiseru. 1740. Brlog kupuje grof Benvenut Sigismund Petazz, pukovnik slunjske regimente. Grad je tijekom 18. stoljeća više puta mijenjao vlasnike, a zadnji je bio Aleksandar Sufflay. Nakon toga je ostao zapušten.³¹

Zbog nedovoljne količine ostataka, njegova prava povijesna slika nije poznata, ali se zna da je bio vrlo otmjeni dvor. 1892. Radoslav Lopašić je opisao ostatke Brloga. Grad je bio okružen zidinama i nasipom. Imao je jedan kat s tlocrtom nepravilnog deveterokuta, a u središtu je bilo dvorište. Imao je vrata na južnoj i istočnoj strani. Brlog je bio sagrađen krajem 16. stoljeća i obnavljan u 17. i 18. stoljeću. Grad je bio rađen od lomljenog kamena s priklesanim uglovnim kamenjem. Nakon Drugog svjetskog rata na ruševinama je izgrađeno seosko domaćinstvo.³² Danas su ostali dijelovi vanjskog obrambenog zida i prepoznatljivi su tragovi ugaonih kula i zid kapele. Podrumske prostorije su djelomično očuvane.³³

Slika 18: Brlog na Kupi (crtež R. Lopašića iz 1895.)

Izvor: Lako.hr, <https://lako.com.hr/2016/06/19/brlog-na-kupi/#>, (pristupljeno 28.8. 2021.)

³¹ Kruhek, M, op. cit, str. 229.

³² Lopašić, R, Oko Kupe i Korane, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1895, str. 80.

³³ Kruhek, M, op. cit, str. 229.

Slika 19: Ostatak zida Brloga

Izvor: *Lako.hr*, <https://lako.com.hr/2016/06/19/brlog-na-kupi/>, (pristupljeno 28.8.2021.)

3.12 Ozalj

Područje Starog grada Ozlja bilo je nastanjeno još u prapovijesti. Lokalitet bio naseljen još u neolitikumu, točnije lendelska kultura. Na području su pronađeni su ostaci nastambe koja datira oko 3. tisućljeća prije Krista. U okolici je pronađeno mnoštvo prapovijesnih predmeta koji svjedoče o razvijenom životu na tom prostoru još u prijelazno vrijeme između neolitika i eneolitika (bakrenog doba).³⁴ Iz rimskog doba (3-6. stoljeće) pronađeni su novci cara Valerijana, cara Klaudija, fragmenti rimske keramike i ostatci oklopa.

Moguće je da je već u 6. stoljeću počela izgradnja kamenog grada, ali prvi povijesni zapis o današnjoj gradnji utvrde je iz 1244. kad mu je hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. (1206. – 1270.) dodijelio status slobodnog kraljevskog grada.³⁵ Grad su podigli knezovi Babonići zbog zaštite od provala njemačkog plemstva, Teutonaca na Žumberak. 1280. gospodar Ozlja bio je Stjepan Babonić. Obitelj Babonić vlada Ozljem do 1325. kada u sukobu s kraljem Karlom Robertom gube sve posjede u Hrvatskoj. Od tada je Ozalj u vlasti ugarsko-hrvatskih kraljeva do 1398. kada ga kralj Sigismund Luksemburški prodaje Nikoli Krčkom – Frankopanu. Frankopani su u iduća dva stoljeća prenosili vlasništvo nad gradom unutar

³⁴ Hrvatski vojnik.hr, <https://hrvatski-vojn timer.hr/stari-grad-ozalj/> (pristupljeno 26.8.2021.)

³⁵ Kruhek, M, op. cit, str. 231.

ozaljske grane obitelji, koja je izumrla 1577. nakon smrti Stjepana IV. Tijekom vladavine grad su intenzivno dograđivali i utvrđivali, a budući da su bili u doticaju s talijanskim i njemačkim plemićkim obiteljima, Ozalj ima naznake njihovih građevinskih stilova. 1544. godine Stjepan Frankopan i Nikola Šubić Zrinski sklapaju ugovor o uzajamnom nasljedstvu posjeda i udružuju posjede. 1550. Ozalj prelazi u vlasništvo Zrinskih. Grad je u to doba bio zaštićen opkopom i okružen zidom s pet polukula, a na zapadnom ulazu je bio drveni most koji je bio jedini ulaz u grad. Kada je 1577. Stjepan umro, Ozalj i ostala njegova imanja prelaze u vlasništvo Zrinskih. Protiv toga su se pobunili Frankopani Tržački što je dovelo do novog spora koji je okončan 1580. godine nagodbom kojom su Zrinski bili priznati kao neosporni vlasnici bivših Stjepanovih gradova, utvrda i posjeda. Frankopani Tržački zauzvrat su stekli Zvečaj, Lukovdol, Novigrad na Dobri i Novi Vinodolski. Od 1649. gradom upravlja Petar Zrinski i to je za Ozalj bilo najbolje doba jer postaje neslužbena hrvatska prijestolnica. Petar je tada pisao neke od svojih djela kao što je „Putni tovaroš“. Smatra se da je i Fran Krsto, koji se istaknuo i kao pjesnik, neke od svojih pjesama napisao u Ozlju.³⁶

Slika 20: Ulazna kula i most

Izvor: Družba „Braća hrvatskog zmaja“, http://dbhz.hr/wordpress/?page_id=205 (pristupljeno 28.8.2021.)

³⁶ Blaga i Misterije, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetit-ce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (pristupljeno 28.8.2021.)

Ozalj je bio središte urote protiv Habsburške vlasti i ostao je u vlasništvu Frankopana i Zrinskih do njihovog pogubljenja 1671. Posjedi Zrinskih su zaplijenjeni i opljačkani po naredbi J. Herbersteina, a Ozalj je stavljen pod upravu Kraljevske ugarske komore. Tijekom 18. stoljeća ima više vlasnika: Obitelj Petazzi (1702.) i Perlasi (1725.). 1753. ga je Franjo Perlas obnovio u baroknom stilu. Od 1766. do 1872. je u posjedu mađarskih grofova Batthyány, a zadnji vladari su bili njemački knezovi Thurn i Taxis.

Oni su Ozalj 1928. dali Družbi „Braće hrvatskog zmaja“. Braća hrvatskog zmaja su odmah pokrenula veliku obnovu dvorca kako bi ga spasili i dali mu dodatnu svrhu. Jedan dio pretvorili su u hotel s restoranom, a drugi dio u muzej, arhiv i knjižnicu. Brinuli su se o dvorcu sve do Drugog svjetskog rata, kada su ga 1945. godine, zaposjeli i devastirali okupatori Sila Osovine. Dvorac je bio zapušten do 1952. kada počinje obnova. 1971. na prvom katu sjevernoga krila otvoren je Zavičajni muzej Ozlja, dok je ostatak prostora bio ustupljen na korištenje hotelsko-ugostiteljskom poduzeću „Korana“ iz Karlovca.³⁷ Krajem devedesetih Ozalj ponovno je u Družbinom vlasništvu, a otada ona razvija planove za njegovu temeljitu obnovu i za razvoj sadržaja koji dolikuju njegovoj povijesnoj ulozi.

Stari grad Ozalj je graditeljski sklop dograđivan i mijenjan u više razdoblja. Kompleks starog grada sastoji se od: ulazne kule, manje kule s lijeve strane ulazne kule, glavne branič-kule Babonić kule južnog, istočnog i sjevernog krila (u sklopu sjevernog krila nalazi se kapela), Trške kule te Palače Zrinskih. Babonići su graditelji prvog vanjskog obrambenog sustava koji je danas pod zemljom. Također su izgradili i četvrtastu branič-kulu koja je savršeni primjer romaničke arhitekture u 13. stoljeću. Pisanih dokumenata o građevinskim promjenama koje su napravili Frankopani nema, ali su grad vjerojatno pregradili u tlocrtu koji postoji i danas od 1449. do 1500. godine. O tome svjedoči kameni grb Frankopana koji je bio uzidan u zid unutarnjih vrata između vanjskog zida i branič-kule. Zrinski su Ozalj naslijedili za vrijeme velikog prodora Turaka, pa su poboljšali obrambeni sustav grada. Sredinom 16. stoljeća Nikola Zrinski na litici gradi svoju palaču. To potvrđuje natpis nad vratima iz 1556. Palača je građena u renesansnom stilu. Prizemlje i kat su bili za

³⁷Blaga i Misterije, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetit-ce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (pristupljeno 28.8.2021.)

stanovanje. Zapis iz 1599. svjedoči da je Juraj Zrinski izgradio dio bedema i vanjskih kula. Zrinski su također sagradili kapelicu koja je kasnije barokizirana.³⁸

Slika 21: Palača Zrinskih

Izvor 2: Družba „Braća hrvatskog zmaja“, http://dbhz.hr/wordpress/?page_id=205, (pristupljeno 28.8.2021.)

Slika 22: Kapela unutar Ozlja

Izvor: Dvorci, utvrde i stari gradovi

<https://m.facebook.com/dvorci.utvrde.starigradovi/photos/a.645475102258558/1610581429081249/?type=3>, (pristupljeno 28.8.2021.)

³⁸ Blaga i Misterije, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetit-ce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (pristupljeno 28.8.2021.)

Velike graditeljske promjene stvara Franjo Perlas od 1743. – 1754. godine. On je bio predsjednik Temišvarske trgovačke kompanije i znao je da bi Ozalj zbog svog položaja bio važan za vodene trgovačke puteve preko Kupe. Iz tog razdoblja potiče i današnji izgled grada. Južno i istočno krilo je podignuto za jedan kat, a neki dijelovi vanjskog zida su porušeni. Ozalj je od tada pretvoren u dvorac. Radove je vodio Verneda, građevinski kapetan talijanskog porijekla. Za Teodora Batthyány, koji 1766. godine kupuje Ozalj od Perlasa, nadozidan je drugi kat sjevernog krila grada, od gradske kapele do stare četvrtaste kule. 1770. je bilo sagrađeno i četvrto krilo iznad gradskih vratiju koje je zatvorilo unutarnje dvorište. To krilo su 1872. srušili knezovi Thurn i Taxis.³⁹ Od 1928. godine stari grad Ozalj je u vlasništvu Družbe „Braća Hrvatskog Zmaja“ koja je u prostorijama grada otvorila javnosti biblioteku i bogatu muzejsku zbirku, kao i gostionu i „penzion“ čiji je prihod bio namijenjen nužnim popravcima. Oko sredine 20. stoljeća, grad je bio zapušten sve dok Konzervatorski zavod u Zagrebu (danas Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine Ministarstva kulture, Zagreb) nije preuzeo brigu o zaštiti spomeničkih vrijednosti starog grada Ozlja. Krajem 2006. započeli su opsežniji radovi na njegovoj potpunoj obnovi, koja je ušla među programe zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima Republike Hrvatske koje provodi Ministarstvo kulture RH. Na taj se način obnova financira uz pomoć navedenog Ministarstva, vlastitim sredstvima Družbe, kao i uz pomoć Grada Ozlja u okviru njegovih mogućnosti. Uz aktivnu suradnju konzervatorske službe obnovljeno je i u potpunosti rekonstruirano krovništvo cijeloga objekta, što je važan preduvjet za njegovu dugoročnu zaštitu, a do sada je obnovljen i veći dio pročelja staroga grada.⁴⁰

³⁹ Kruhek, M, op. cit, str. 233.

⁴⁰ Družba „Braća hrvatskog zmaja“, http://dbhz.hr/wordpress/?page_id=205 (28.08.2021.)

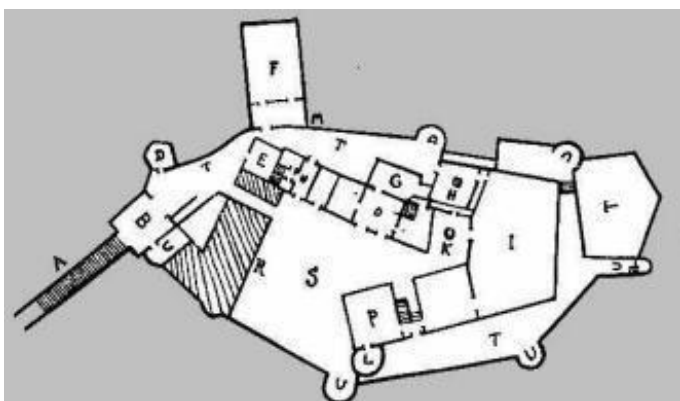
Slika 23: Obnovljeno istočno i južno krilo

Izvor: Karlovački.hr, <https://karlovacki.hr/objavljeni-dobitnici-nagrada-na-knjizevnom-natjecaju-moje-drago-serce/> (pristupljeno 28.8.2021.)

Najnoviji događaj za Braću hrvatskog zmaja javlja se krajem 2011. kada je Hrvatski sabor donio zakon o „Spomendanu na Zrinske i Frankopane“. Njime se izrijeком određuje da se „dan pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana primjereno i dostojanstveno obilježava kao spomendan na Zrinske i Frankopane kao simbola žrtve za slobodu i pravdu hrvatskoga naroda.

Slika 24: Tlocrt Ozlja

Tlocrt grada Ozlja
A. most B. ulazna kula C. podzemne tamnice u polukuli D. ruševna oružana E. glavna kula F. stari "Zrinski grad" G. Kapelica H. svodjeni podrum I. istočno krilo grada K. cisterna L. obla kula M. stara ulazna vrata na "Zrinskom gradu" N. prolaz O. predvorje P. istočno krilo grada R. porušene prigradnje S. Dvorište T. prostor između grada i gradskih zidova U. kule na gradskom zidu

Izvor: Službeni glasnik, <https://docplayer.rs/143883976-Slu%C5%BEbeni-glasnik.html> (pristupljeno 28.8. 2021.)

Slika 25 Zavičajni muzej

Izvor: Stari grad blog, <https://starigradblog.wordpress.com/zavicajni-muzej-u-ozlju/> (pristupljeno 28.8. 2021.)

3.13 Ribnik

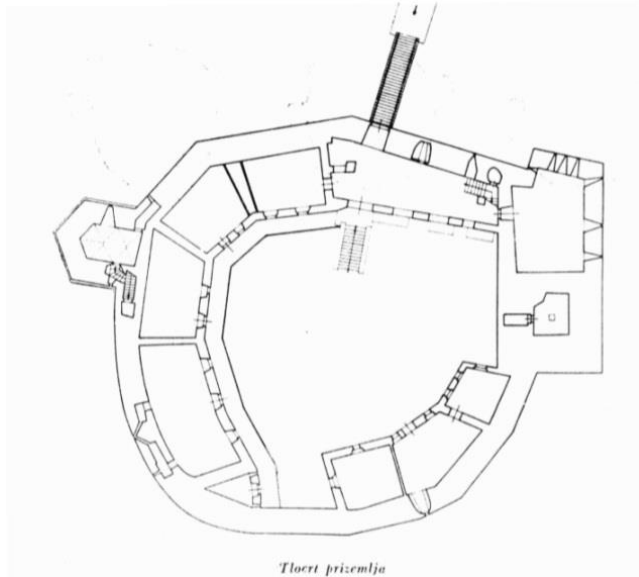
Ribnik je jedan od rijetkih nizinskih gradova (Wasserburga) koji su ostali dobro očuvani u Hrvatskoj. Nalazi se uz važnu trgovačku i stratešku cestu, u maloj podvodnoj dolini, koja je imala duboke opkope oko čvrstih zidova, zatrpanim kad više njihova funkcija nije bila potrebna.⁴¹ Wasserburgovi su redovito mogli pravilne osnove, jer je kod njih pristup sa svih strana jednako spriječen vodenom preprekom. Stoga nepravilni kružni oblik grada Ribnika sugerira postojanje nekih prethodnih faza izgradnje kao i postojanje palisada⁴² na mjestu današnjih okolnih zidina. U vrijeme brojnih napada i ratova, ako bi neprijatelj i došao do grada, korito potoka se moglo zatvoriti čime bi nastalo malo jezero, odnosno ribnjak, a sama utvrda postala bi otok sa vrlo snažnom obranom. Budući da je voda dopirala do samih zidina, neprijatelj ne bi mogao pronaći uporište za napad. Od tuda i dolazi ime-grad na ribnjaku. Prvi vlasnici Ribnika su bili knezovi Gorički-Babonići. Nije poznato jesu li ga izgradili oni ili slobodna općina. Babonići svoje posjede gube u sukobu s kraljem Robertom 1325. i ban Mikac za njega osvaja njihove posjede. Kralj Ljudevit je Ribnik dao sinu bana Mikca Akušu, a on u jednoj ispravi 1382. spominje grad Ribnik po prvi put. 1394. Ribnik kupuje Nikola Krčki-Frankopan. Budući da su Turci pustošili to područje u 15. stoljeću, Ribnik je bio važan strateški položaj na cesti za Krajinu. Turci ipak nisu napadali Ribnik, nego okolna područja, najvjerojatnije zbog svog vrlo dobrog obrambenog položaja. Starom gradu se prilazilo pokretnim mostom. Bio je građen na dva kata, dijelom od dobro klesana kamena, ima osnovu u obliku nepravilna kruga, a u unutrašnjem su dvorištu arkade. Jezgra grada je snažna romanička branič-kula (u dnu preko 3 m debelih zidova), sada dvokatna, nekoć mnogo viša, s tamnicom u prizemlju i tipičnim otvorom u svodu za ubacivanje uznika. Nasuprot branič-kuli je peterokutna kula sa šiljkom prema neprijatelju, za koju se smatra da je u njoj bila kapela. Frankopani posjeduju Ribnik gotovo dva stoljeća. 1576. nasljeđuju ga Zrinski i ostaju vlasnici do Zrinsko-frankopanske urote 1671. kada je zaplijenjen i opljačkan.⁴³

⁴¹ Kruhek, M, op. cit, str. 235

⁴² Palisada- (franc. palissade, prema lat. palus: kolac), ograda od drvenih, pri vrhu zašiljenih balvana, greda ili kolaca, često međusobno vezanih letvama ili isprepletenih šibljem. Poznate već u prapov. doba, palisade su služile za obranu naselja, voj. logora i tvrđava.

⁴³ Kruhek, M, op. cit, str. 235, 236

Slika 26: Tlocrt Ribnika

Izvor 3: Darko Antolković, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2018/02/16/stari-grad-ribnik/> (pristupljeno 1.9.2021.)

Nećak – Adam Zrinjski dobiva 1679. dio imanja i stanuje u Ribniku. Nakon što je poginuo u borbi protiv Turaka kod Slankamena 1691, a njegova žena je bila natjerana da se odrekne svih prava na imanja Zrinjskih. Do 1702. Ribnikom upravlja kraljevska Komora kada ga zalaže grofovskoj obitelji Petazzi. Oni su vlasnici Ribnika do 1809. kada ga kralj Filip II daje generalu Filipu Vukasoviću, graditelju ceste Lujzijane. Iza Vukasovića Ribnik nasljeđuje obitelj Josipa pl. Galla koji obnavlja Ribnik. Tijekom te zadnje obnove, brojni dijelovi Ribnika zazidani su i pregrađeni, a dodani su neki drugi poput gospodarskih komora i radionica.⁴⁴ Ribnik je danas jedinstveni primjer ovog tipa starog grada, ali nema prave namjene. Grad se nekoliko puta obnavljao, ali i dalje nedovoljno za njegovu svrhu.

⁴⁴ Kruhek, M, op. cit, str. 236.

Slika 27: Ribnik danas

Izvor 4: Visit Karlovac County.hr, <https://visitkarlovacounty.hr/ribnik/> (pristupljeno 1.9. 2021.)

3.14 Klokoč

Grad se nalazi na visokom brežuljku iznad Gline. Nepoznata je godina izgradnje, ali pismo kralja Bele IV. iz 1224., kojim daje posebne povlastice narodu u regiji spominje Crkvinu Klokoč. Pretpostavlja se da je već tada na tom području bio i utvrđeni grad. 1387. kralj Sigismund Luksemburški ga je darovao knezu Ivanu V. Krčkom Frankopanu za oslobođenje njegove supruge, kraljice Marije iz zatočeništva pobunjenih hrvatskih plemića.⁴⁵ Grad mijenja vlasnike dok ga 1566. nisu osvojili Turci. Klokoč je tek 1681. oslobodio karlovački general Josip Herberstein i postaje dio krajiške granične obrane. Tijekom 18. stoljeća je popravlján u službi krajiške straže do ukidanja Vojne krajine 1871. Nakon toga je zapušten i zaboravljen.⁴⁶

Klokoč nije bio velika utvrda. Ima pravokutan tlocrt s kulom na jednom uglu. Obrambeni zidovi su visoki i debeli, s galerijama i puškarnicama za obranu. Bio je okružen jarkom s

⁴⁵Lako.hr, <https://lako.com.hr/2016/07/09/klokoc/> (pristupljeno 2.9. 2021.)

⁴⁶ Lopašić, R, Oko Kupe i Korane, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1895., str. 143.

vanjskom palisadom. Još 1895. Lopašić opisuje da je bio u cjelini.⁴⁷ Danas se urušilo pola kule i zidova. Građen je od sitnog kamena, te je to razlog njegovu relativno brzom urušavanju. Iako je ruševina, Klokoč je jedan od najbolje sačuvanih spomenika graditeljstva u općini Vojnić, budući da su svi drugi u vrlo lošem stanju.

Slika 28: Ruševine Klokoča

Izvor: Lako.hr, <https://lako.com.hr/2016/07/09/klokoc/> (pristupljeno 2.9.2021.)

⁴⁷ Lopašić R, op. cit, str. 144.

4. Turistička valorizacija odabranih starih gradova i kaštela

Hrvatska, kao mnoge zemlje, ima za cilj konstantno poboljšavati i povećavati turističku ponudu kako bi mogla konkurirati na turističkom tržištu. Sve više se prepoznaje uloga kulturne baštine kao turističkog proizvoda jer ona je ta koja destinaciji daje autentičnost. S obzirom na to da su turisti sve zahtjevniji, izrazito je bitno čuvati i iskoristiti ono što je sačuvano kroz povijest. Upravljanjem fortifikacijama se bavi Ministarstvo kulture i zajednice na lokalnoj i regionalnoj razini koje je za to zadužilo Ministarstvo kulture. Budući da su dio materijalne kulturne baštine, povijesne utvrde zahtijevaju posebnu proceduru prije nego što se počnu koristiti u turističke i ekonomske svrhe. Za destinaciju treba biti sastavljen strateški plan koji će sadržavati ciljeve i smjernice, te viziju i misiju razvoja destinacije. Nakon toga je potrebno utvrditi operativne planove pomoću kojih se to provodi. Kad je riječ o kulturnoj baštini, ona se većinom financira iz državnog proračuna ili preko različitih fondova. Odabir navedenih starih gradova u ovom završnom radu temeljen je na kriteriju očuvanosti i pristupačnosti.

4.1 Turistička valorizacija Starog grada Dubovac

Stari grad Dubovac jedan je od najljepših i najbolje sačuvanih spomenika feudalnog graditeljstva u Hrvatskoj. Dominantni je znak šireg krajobraznog prostora još od vremena kada je izgrađen i zbog dobre očuvanosti može se koristiti u turističke svrhe.

Stari grad Dubovac nalazi se na istaknutom položaju iznad rijeke Kupe, na sjeverozapadnom rubu užeg gradskog prostora grada Karlovca. Mrežu cestovnih pravaca na ovom području čine državne ceste: autocesta Zagreb – Bosiljevo (A1), čvor Bosiljevo – Rijeka (D1); brza cesta Karlovac – Slunj – Plitvice – Knin – Split (D6) i brza cesta Karlovac – Sisak (D36). Stari grad je udaljen 5 kilometara cestovne linije od autoceste A1 koja povezuje Karlovac s Zagrebom i Splitom. Do starog grada se može doći preko Marmontove aleje. Ona počinje odkružnog toka i obeliska, koji označava početak starih cesta Karoline i Lujzijane. Nakon toga treba ići lijevom cestom, današnjom Primorskom ulicom, koju nastavlja ulica Zagrad. Zagrad vodi uzbrdo zavojito do nepreglednog desnog skretanja na put za Dubovac. Udaljen je 3.6 kilometara cestovne udaljenosti od jezgre

Karlovcu i receptivnih kapaciteta koji se nalaze u blizini. Neki od receptivnih kapaciteta u blizini Starog grada Dubovca su Hotel Carlstadt, Hotel Korana Srakovčić i Hotel Europa.

Interpretacija sadržaja Starog grada Dubovca provodi se verbalno uz turističkog vodiča. Počinje u prizemlju branič kule gdje je bila tamnica. Od izložaka se mogu vidjeti autentični srednjovjekovni okovi i razni alati kao podsjetnik na tlaku i izgradnju utvrde. Drugi dio ture počinje na prvom katu branič kule. Iznad vrata je rani tip strijelnice i puškarnica, a pored vrata je postavljen nosač oružja. Na zidu se nalazi nekoliko štitova s grbovima najznačajnijih vlasnika Dubovca. Na drugom katu je kapela opremljena crkvenim inventarom i freskama svetaca na zidu. Na 3. katu je renesansni stambeni prostor. Iskopavanja na Dubovcu su dala brojne predmete iz 16. i 17. stoljeća kad je Stari grad Dubovac bio rezidencija karlovačkih zapovjednika. U prostoriji se nalaze stol i stolica s europskim uzorcima iz tog vremena i dekorirani ormar za čuvanje srebrnine iz 1622. U prostoriji se još nalazi škrinja koja na poklopcu ima značajnije dokumente vezane uz srednjovjekovno razdoblje. Na 4. katu je soba generala i vidikovac. Osnovna namjena branič kule je mogućnost nadgledanja šire okolice i usmjeravanje napada na moguće neprijatelje na branjenom teritoriju. Zato je taj prostor zamišljen kao soba generala iz koje se nadgledala izgradnja Karlovca. U sredini je veliki stol s maketom Karlovačke županije u srednjem vijeku. Maketa sadrži sve stare gradove, crkve, naselja i granice posjeda vlastelinstava. U uglu iznad stubišta je maketa razvojnih faza Dubovca i maketa izgradnje Karlovca. Uokolo su ilustracije vezane uz život u vrijeme Vojne krajine: grafičke liste krajišnika i table s popisom postrojbi karlovačke pukovnije. Slijede zastave karlovačkih husara i ormar s trofejnim oružjem iz 16. stoljeća. Kod vrata je oglasna ploča s letcima koji su obavještavali o važnim događajima poput pobjede nad Turcima kod Siska ili pogubljenja Zrinskih i Frankopana. Uzorci su napravljeni arhitektonskim detaljima iz kasno renesansnog i baroknog razdoblja. Izvan prostorije je vidikovac s postavljenim dalekozorom koji pruža panoramski pogled na okolicu. Cilj je bio od pet katova branič kule oblikovati prostorne simulacije ambijenata pojedinih razdoblja koji ocrtavaju vremenski slijed prema vrhu kule. Izložen je ambijentalni prikaz povijesti Karlovca. Ujedno, to je mjesto koncentracije podataka o cijeloj Karlovačkoj županiji, gdje se mogu vidjeti detalji arhitekture i interijera i modeli utvrda s virtualnim slikama. Stalna izložba trebala bi inspirativno djelovati na posjetitelje i potaknu želju za posjetom lokaliteta, da stvore što

bolju impresiju prošlih vremena, mjesta i uloga pojedinih spomenika u povijesti i umjetnosti, njihov kontekst u vremenu i prostoru. Konceptijski su objedinjena iskustva modernih interaktivnih muzeja, tematskih parkova i suvremenih knjiga u jedan sažetak ambijentalne prezentacije.⁴⁸

4.2 Turistička valorizacija Starog grada Ozlja

Stari grad Ozalj nalazi se na visokoj stijeni iznad rijeke Kupe, nedaleko od središta Ozlja. Ozalj se nalazi na krajnjem sjeveru Karlovačke županije te graniči na zapadu s općinama Kamanje, Žakanje, i Ribnik, na jugozapadu s općinom Netretić, na jugoistoku s gradom Karlovcem, na sjeveroistoku s općinama Žumberak (Kostanjevac) i Krašić te s gradom Jastrebarsko iz Zagrebačke županije. Područje grada Ozlja nalazi se blizu državne autoceste A1, koja povezuje sjeverozapadnu i Srednju Europu preko Zagreba s primorskim destinacijama. Do njega je moguće doći iz Karlovca cestom koja prolazi središtem Ozlja te skreće lijevo u pravcu Slovenije. Od središta Ozlja udaljen je po prilici 1 km, a tko dolazi iz smjera Zagreba ili Rijeke, to može učiniti autocestom A6 Rijeka-Zagreb, pa sići na čvoru kod Karlovca i nastaviti još 15-ak kilometara do Ozlja. Od Zagreba se može doći i cestom preko Jastrebarskog, pa poslije Draganića skrenuti udesno i slijediti putokaze do cilja. S Karlovcem je povezan redovnom autobusnom linijom Autotransporta Karlovac koja prometuje tri puta dnevno, te željezničkom prugom lokalnog značaja u smjeru Ljubljane. Zbog autoceste A1 Ozalj je povoljno pozicioniran u odnosu na Zagreb, a istom prometnicom je dostupan i preko dvije najbliže zračne luke, Plesa u Zagrebu i riječke zračne luke na Krku.⁴⁹

Ispred starog grada nalazi se malo parkiralište, a ulazi se preko mosta. U Ozlju se nalazi još nekoliko značajnih mjesta iz prošlosti, kao što je etno-park Trg, udaljen manje od kilometra od središta grada, koji je ujedno i muzej na otvorenom. U blizini su brežuljci i podrumi ozaljsko-vivodinske vinske ceste. Smještaj se nalazi u motelu Pavlaković, ali u

⁴⁸ Gradski muzej Karlovac

⁴⁹ Grad Ozalj, www.ozalj.hr (28. 08. 2021.)

posljednje se vrijeme sve više otvaraju kuće za odmor i seoska domaćinstva sa sličnom ponudom.

Stari grad Ozalj je također sačuvan od uništenja tijekom povijesti i stoga ima veliki potencijal za daljnji razvoj u turističke svrhe. Danas je poznat kao muzej te kao izložbeni prostor koji pomaže u promociji amaterskih i profesionalnih umjetnika. Njegove prostorije služe za održavanje manifestacije pod nazivom „Ozaljski dvorski balovi“. Ali i ostale manifestacije te sportsko rekreativni sadržaji koji se odvijaju u samom gradu Ozlju i njegovoj okolini koji pridonose zainteresiranosti posjetitelja da preko muzeja upoznaju i njegovu prošlost i važnost. U periodu od 2013. do 2018. godine izvedeni su radovi na obnovi dijela krova sjevernog krila, uređenje muzejskog prostora i fasade istočnog krila.

Aktivnosti u sklopu Poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2020. godinu uključuju: Zamjenu pokrova na krovu sjevernog krila, Sanaciju bedema, Sanaciju pristupnog mosta, Uređenje gotičke kapelice, Arhitektonsko snimanje svih tlocrta sjevernog, istočnog i južnog krila i druge arhitektonske snimke objekta kao preduvjet za izradu projektno-tehničke dokumentacije.⁵⁰

Danas je najpoznatiji dio starog grada Zavičajni muzej Ozalj koji se nalazi unutar samog kompleksa. Zavičajni muzej Ozalj osnovan je 1971. godine, u sklopu kulturnih događanja vezanih za 300. obljetnicu pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, a muzej potječe od knjižnice koju je 1928. godine osnovao Emil Laszowski pod nazivom „Družbe braće Hrvatskog zmaja“. Muzej obuhvaća povijest od kamenog doba, rimskog razdoblja, srednjeg vijeka i baroka, a najviše se ističu Zrinski i Frankopani. Muzej sadrži zbirku oklopa i oružja iz razdoblja ratova protiv Osmanlija i nastavlja se na barokno razdoblje i na družbu Braće hrvatskog zmaja koji 1928. godine postaju vlasnici starog grada.

⁵⁰ Dodir Civilizacija

<https://www.karlovac.hr/UserDocsImages/Gradsko%20vije%C4%87e/39%20sjednica/8/KrovniinterpretacijskiplanDodircivilizacijazavrsni.pdf> (pristupljeno 23.9. 2021.)

4.3 Turistička valorizacija Starog grada Bosiljevo

Stari grad Bosiljevo se nalazi u općini Bosiljevo koja je smještena između rijeka Kupe i Dobre, prema jugu općina graniči s gradom Vrbovsko u Primorsko-goranskoj županiji, na jugoistoku s gradom Ogulinom, na istoku s općinom Generalski stol i na sjeveru s općinom Netretić. Kroz općinu Bosiljevo prolazi autocesta A1 (čvor Bosiljevo II – duljina dionice 3km), četiri državne ceste, tri županijske ceste i šest lokalnih cesta. Bosiljevo je od Ogulina udaljeno 20 km, Karlovca 25 km i Zagreba 70 km. Stari grad Bosiljevo nalazi se na uzvisini, izvan naselja. Do njega se može doći starom cestom Lujzijanom, što spaja Karlovac i Rijeku. Nakon prijelaza mosta preko rijeke Dobre u Jarčem Polju, nakon stotinjak metara skreće se lijevo na sporednu cestu koja se blago spušta i koja vodi prema starom gradu. Smještajni objekti u blizini je moguć u privatnim kućama za odmor i apartmanima.

Tijekom prve polovice 20. stoljeća Stari grad je bio zapušten, a vraćen je u funkciju tek nakon Drugog svjetskog rata kada je bio je prilagođen potrebama smještaja starijih i nemoćnih osoba i toj svrsi služio je sve do 1960. godine. Nakon toga prostorije starog grada preuzima Trgovačko poduzeće Duga Resa te ih je preuredila kao ugostiteljski smještaj. Ugostiteljska djelatnost unutar prostora zidina trajala je sve do 1981.godine. Stari grad od tada nije u funkciji, osim obnovljene kapelice sv. Ane, u kojoj se održavaju obredi vjenčanja i prigodne misne svečanosti. 2013. godine izvršeni su restauracijski radovi na dijelovima drvenog stropa i vratnici okrugle kule Starog grada Bosiljeva. Aktivnosti u sklopu Poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2020. godinu⁵¹: uređenje okrugle kule i uređenje krova na zapadnoj i istočnoj strani grada, uređenje zida od kapije do kapelice, izrada projekta rasvjete prostora kapele sv. Ane i izvedba konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku kapele sv. Ane. Daljnji planovi za obnovu nalaze se u Prostornom planu uređenja općine Bosiljevo iz 2019. godine u kojem se namjerava inventarizacija kompleksa i uređenje parka oko Starog grada. Uz

⁵¹ Dodir Civilizacija, <https://www.karlovac.hr/UserDocsImages/Gradsko%20vije%C4%87e/39%20sjednica/8/KrovniinterpretacijskiplanDodircivilizacijazavrzni.pdf>, (pristupljeno 23.9.2021.)

dovoljnu investiciju u obnovu, Stari grad Bosiljevo mogao bi se ponovno koristiti u turističke svrhe.

4.4 Turistička valorizacija Starog grada Novigrad na Dobri

Stari grad Novigrad se nalazi u općini Netretić. Općina Netretić graniči s općinama: Žakanje, Ribnik i Bosiljevo te gradovima: Ozalj, Karlovac i Duga Resa. Područjem Općine prolaze povijesne ceste Karolina i Lujzijana te dvije državne ceste – državna cesta D6 od Metlike prema Karlovcu, državna cesta D3 Zagreb – Rijeka, autocesta Rijeka – Zagreb s čvorom u Novigradu na Dobri. Iz Karlovca postoje tri načina dolaska. Prva mogućnost je poći Marmontovom alejom, starom Lujzijanom, uz Pivovaru podno Dubovca, preko Gornjih Stativa. Pri kraju Donjih Stativa je putokaz za skretanje ulijevo prema Novigradu na Dobri. Na putu do staroga grada triput se prelazi Dobra. Druga mogućnost je uspinjati se starom Karolinom od Marmontove aleje lijevo od Dubovca, kroz naselja Vučjak, Maradin, Pogačići, Kipljanci, Matuzići, prilaz gradu Novigradu na Dobri odozgo. Ako se iz Karlovca putuje preko Duge Rese, nakon prijelaza mosta preko Dobre u Jarčem Polju, skreće se desno na cestu prema starom gradu. Smještajni kapaciteti u blizini su hoteli Amarilis i Vincentium, te privatne kuće za odmor.

Stari grad Novigrad je bio spaljen u Drugom svjetskom ratu i bio je zapušten do 1999. kada počinje čišćenje ruševine i sanacija utvrde. Danas je obnovljeno istočno krilo.

U 2005. godini za Stari grad Novigrad na Dobri, potpisan je ugovor između Republike Hrvatske (Ministarstvo kulture) i Općine Netretić u kojem se Stari grad Novigrad na Dobri dodjeljuje na upravljanje, održavanje i korištenje Općini.⁵² U ugovoru je navedeno da će Općina Netretić omogućiti Društvu „Frankopan“ iz Novigrada da i nadalje vodi obnovu Starog grada Novigrada, na temelju sporazuma, a sukladno istoimenom ugovoru i Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Danas je južna kula u potpunosti rekonstruirana te je na njoj izgrađen vidikovac, a obnova ostatka grada još uvijek traje. Aktivnosti u sklopu Poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2020.

⁵² Dodir Civilizacija

<https://www.karlovac.hr/UserDocsImages/Gradsko%20vije%C4%87e/39%20sjednica/8/KrovniinterpretacijskiplanDodircivilizacijazavrsni.pdf>, (pristupljeno 23.9. 2021.)

godinu: nastavak izrade glavnog projekta (Elektrotehnički, strojarski, hidrotehnički projekt, Elaborat zaštite od požara i zaštite na radu, projekt uređenja okoliša, predmjer radova s projektantskom procjenom), izvođenje građevinskih radova sanacije kamenoloma i sjeverne kule Starog grada, izrada i montaža čeličnih stepenica za silazak u podrum istočnog krila. Uz pomoć EU fondova planira se obnova prizemlja, katova i potkrovlja.

Prostor grada sada je moguće koristiti za kulturni turizam i razne manifestacije, predstave, koncerte, susrete. U trenutnoj fazi uređenosti potrebno je daljnje održavanje, završetak radova na stalnom postavu u jugozapadnoj kuli i vidikovcu te izrada projekata obnove i namjene. Zbog svoje uočljive lokacije i uz pomoć konzervatora i restauratora ovaj stari grad ima ekonomske i turističke potencijale na području Općine Netretić.

4.5 Turistička valorizacija Starog grada Ribnik

Stari grad Ribnik se nalazi u općini Ribnik koja je smještena u pitomoj udolini na raskrižju trgovačke ceste što je spajala nekadašnju Kranjsku od Metlike preko Karlovca sa Bosnom i Hercegovinom, sada državna cesta D6 i ceste koja se od Ozlja uspinje do Martinskog Vrh, te preko Ribnika, produžava do rijeke Kupe u Pravutini. Omeđena je rijekom Kupom i Lipničkim Gorjem na zapadu, te obroncima Svetičkog Gorja sa vrhom Vodenica na istočnom dijelu. Stari grad Ribnik nalazi se 25 km sjeverozapadno od Karlovca. Leži na 120 m nm uz cestu Karlovac-Metlika u Sloveniji. Smješten je u blagoj udolini uz potok Obrh, okružen livadama. Vidljiv je s glavne ceste na desnoj strani, ako se dolazi iz Karlovca. U blizini starog grada se nalazi smještajni objekt- seosko gospodarstvo 'SrCe prirode Srakovčić'.

Kao jedan od rijetkih primjera nizinskih utvrda, Ribnik je vrlo vrijedan dio kulturno-povijesne baštine. Ribnik je 2002. godine prodan obitelji Dolmi de Frankopan za 1,6 milijuna kuna te se manjkom brige i ulaganja ostavlja stari grad da propada.⁵³ Za uključivanje Ribnika u turističke svrhe ipak ima interesa. 2012. godine otvorena je „Medna staza“, kojeg je osmislilo Pčelarsko društvo Kostenjar Ribnik. Na lokaciji pčelarske poučne

⁵³Jutarnji list.hr <https://www.jutarnji.hr/globus/prokletstvo-dvorca-ribnik-4083099>, (pristupljeno 23.9. 2021.)

staze nalaze se poučne table, botanički vrt medonosnog bilja s odmorištem te društveni pčelinjak.⁵⁴ 2018. godine predstavljen je projekt „Dvorci KaŽu“ u kojem Karlovačka županija želi otkupiti Ribnik od privatnih vlasnika i rekonstruirati cestu D-6 koja prolazi pored njega.⁵⁵ Također, iste godine se u Ribniku snimala povijesna dokumentarna serija „Doba Uskoka“ u kojoj su glavnu ulogu imali streličari iz Streličarskog kluba Dubovac.⁵⁶

⁵⁴Ribnik.hr, <https://www.ribnik.hr/1/1/v/68/Otvorenje-Medne-staze-Ribnicke-doline>, (pristupljeno 23.9. 2021.)

⁵⁵Kaportal.net,<https://kaportal.net/hr/aktualno/3697935/u-ribniku-predstavljani-razvojni-projekti-karlovačka-zupanija-zeli-otkupiti-dvorac-i-turisticki-ga-valorizirati/>, (pristupljeno 23.9. 2021.)

⁵⁶Kaportal.net <https://kaportal.net/hr/aktualno/3694589/stari-grad-ribnik-ponovo-kulisa-za-snimanje-filma-uloge-kao-statisti-dobili-brojni-karlovcani/>, (pristupljeno 23.9. 2021.)

5. Zaključak

U današnjim granicama Republike Hrvatske moguće je označiti preko 700 mjesta i položaja starih feudalnih gradova, utvrda i kaštela, kula i utvrđenih gradova. Biti na dobrom obrambenom položaju bilo je ključno za preživljavanje i razvoj gradova. Vrijedilo je to za sva vremena i za sve krajeve svijeta. Na poseban način to vrijedi za hrvatske zemlje, smještene na tisućljetnom bojištu između Istoka i Zapada, između sjevera i juga Europe. Upravo je područje Karlovačke županije bila granica sukoba između Europskih sila i Turaka.

Stari gradovi u Karlovačkoj županiji dijele slične povijesne događaje. Većina ih je podignuto u 13. stoljeću, na uzvišenom položaju, prvo zbog obrane od suparničkih plemićkih obitelji, manja količina su nizinski gradovi. Gradili su se na strateškim položajima uz važne cestovne i riječne puteve. Također dijele puno istih vlasnika-najbogatijih plemićkih obitelji Hrvatske, a to su Babonići (13. i 14. st.), Frankopani (kraj 14.- 17. st.) i Zrinski (15.- 17. st.). Gradovi su prvo podizani kao romanički gradovi s branič-kulom oko koje su kasnije dodani zidovi i ostale zgrade, zatvarajući tako unutarnje dvorište. Dolaskom Osmanlija su se dodatno utvrđivali zidovima i kulama. Tijekom 15. i 16. stoljeća Stari gradovi su se pokazali kao vrlo kvalitetno građeni, budući da se većina njih više puta uspoješno obranila od napada Turaka koji su zatim poharali područja oko utvrda. Neki od njih kao što su Budački i Klokoč su ipak bili osvojeni. Stari gradovi su u tim napadima pretrpjeli oštećenja koja su se za vrijeme sigurnijih vremena tijekom 17. stoljeća obnavljala. Izgradnjom Karlovca, neki od gradova u okolici kao što je Steničnjak su izgubili svoj značaj, a mnogi su ostali dio krajiške granične obrane. Stari gradovi su kroz 17. stoljeće bili nadograđivani i barokizirani kako bi bili ugodniji za stanovanje. Najznačajnija godina tog stoljeća je bila 1671. – godina Zrinsko- frankopanske urote nakon koje su dvije najmoćnije hrvatske obitelji propale, a njihovi gradovi zaplijenjeni i opljačkani. Ovdje je bitnu ulogu imao i karlovački general Ivan Josip Herberstein, koji je zaplijenjene utvrde pripojio krajiškoj obrani. Tijekom 18. i 19. stoljeća stari gradovi su imali dvije sudbine. Jedni su prodavani raznim vlasnicima, a drugi su ostali pod upravom Vojne krajine (Belaj, Skrad na Korani, Budački, Barilović). Neki od najznačajnijih vlasnika su Laval Nugent, Obitelj Erdödy i Petazz. Ti vlasnici su na gradovima često radili

građevinske promjene i romantičarske dekoracije kako bi od njih napravili bolja mjesta za stanovanje, dok su gradovi koji su ostali pod vlašću Vojne krajine bili zapušteni i porušeni kada više nisu bili potrebni (Belaj, Skrad, Budački, Zvečaj). Radoslav Lopašić je krajem 19. stoljeća još mogao vidjeti neke od njih i opisati ih (Brlog, Klokoč). Tijekom 20. stoljeća gradovi koji su preživjeli prelaze u državno vlasništvo i postaju zapušteni, a za vrijeme Drugog svjetskog rata Barilović i Novigrad su uništeni. Nakon II. svjetskog rata većina ih je i dalje prepuštena propadanju, osim Dubovca i Ozlja koji su bili obnavljani. Tek nakon osamostaljenja Hrvatske gradovi dobivaju zaštitu kao kulturna dobra i počinju bolji pokušaji obnove. Stari gradovi imaju iznimnu kulturno-povijesnu vrijednost. To je bilo i ostalo je, usprkos svim uništavanjima i razaranjima, veliko graditeljsko i povijesno bogatstvo hrvatskog naroda.

Turistička valorizacija je moguća u starim gradovima koji su očuvani, obnovljeni i oko kojih su osmišljeni projekti koji bi privukli i zadržali posjetitelje. Dubovac i Ozalj su dobri primjeri, dok ostali zapušteniji gradovi kao što su Ribnik, Novigrad i Bosiljevo imaju neiskorištenog potencijala uz obnovu i kreativnu ponudu. Stari gradovi koji su ostali samo ruševine poput Steničnjaka, Klokoča ili Skrada imaju ograničen turistički potencijal. Njih je moguće posjetiti uz edukativne povijesne priče ako bi se napravili tematski putevi koji prolaze uz njih. Glavni fokus bi trebao biti na obnovi postojećih starih gradova i njihovom uključivanju u turističke svrhe, te zatim izrada planova za posjet ruševinama.

POPIS LITERATURE

Knjige i članci:

1. Feletar, D; Đurić, T, Navik on živi ki zGINE pošTENo: Kratka povjesnica Zrinskih i Frankopana: deset povijesnih gradova, Nakladna kuća Dr. Feletar, Koprivnica, 1997.
2. Kruhek, M, Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja, Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993.
3. Lopašić, R, Oko Kupe i Korane, Matica hrvatska Karlovac, Zagreb, 1895.
4. Nadilo, B., Utvrde na prostoru između Slunja i Karlovca, Časopis Godišnjak, HSGI Hrvatski savez građevinskih inženjera, Zagreb, 2003, str. 43- 55
5. Strohal, R, Grad Karlovac opisan i orisan, Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1906.
6. Tkalčec, T; Karavanić, S.; Kudelić, A., Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009-2010., Annales Instituti Archaeologici, god. VII br. 1, 2011., str. 74-80

Internetske stranice:

Enciklopedija.hr, dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35939>,

preuzeto 18.8. 2021.

Cro-Eu forum, dostupno na: <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1467.0>,

preuzeto 22.8. 2021.

Lako.hr, dostupno na: <https://lako.com.hr/>, preuzeto 22.8. 2021.

Darko Antolković Wordpress, <https://darkoantolkovic.wordpress.com/>, preuzeto 23.8. 2021.

Kafotka.net, dostupno na: <https://www.kafotka.net/>, preuzeto 22.8. 2021.

Općina Barilović.hr, dostupno na: <http://opcina-barilovic.hr/povijest-barilovica/>, preuzeto 21.8. 2021.

Zrinski.hr, dostupno na: <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/>, preuzeto 22.8. 2021.

Gradski muzej Karlovac, dostupno na: <http://www.gmk.hr/po%c4%8detna>, preuzeto 16.8. 2021.

Institut za arheologiju <http://www.iarh.hr/en/field-research/fortified-town-of-dubovac/>, preuzeto 20.8. 2021.

Turistička zajednica grada Karlovca, dostupno na: <https://visitkarlovac.hr/?lang=en>, preuzeto 22.8. 2021.

Časopis Građevinar, dostupno na: <http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-55-2003-01-06.pdf>, preuzeto 22.8. 2021.

Ozalj.hr, dostupno na: <https://ozalj.hr/grad/o-gradu/>, preuzeto 23.8. 2021.

Blaga & Misterije.com, dostupno na: <https://blagamisterije.com/>, preuzeto 21.8. 2021.

Bosiljevo.hr, dostupno na: <https://bosiljevo.hr/dvorac-bosiljevo/>, preuzeto 21.8. 2021.

Dvorci, utvrde i stari gradovi, dostupno na:

<https://dvorcistarigradovi.weebly.com/global/stari-grad-dubovac>, preuzeto 20.8. 2021.

Hrvatski vojnik, dostupno na: <https://hrvatski-vojnik.hr/>, preuzeto 18.8.2021.

Projekt Dodir Civilizacija, dostupno na:

<https://www.karlovac.hr/UserDocsImages/Gradsko%20vije%C4%87e/39%20sjednica/8/KrovniinterpretacijskiplanDodircivilizacijazavrsni.pdf>, preuzeto 21.8. 2021.

Općina Ribnik, dostupno na: <https://www.ribnik.hr/>, preuzeto 23.8. 2021.

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1 Stari grad Dubovac (tlocrt)	4
Slika 2 Stari grad Dubovac- današnji izgled.....	6
Slika 3 Crtež ostataka Steničnjaka	7
Slika 4 Današnji ostatci zida	8
Slika 5 Ostatci Skrada.....	9
Slika 6 Budački na crtežu J. A. Schillingera (1743.)	11
Slika 7 Budački (tlocrt).....	11
Slika 8 Barilović prije uništenja.....	13
Slika 9 Barilović danas	13
Slika 10 Belaj 1639. (crtež G. Pieronia)	15
Slika 11 Stari grad Bosiljevo	16
Slika 12 Bosiljevo (tlocrt).....	17
Slika 13 Novigrad (tlocrt)	18
Slika 14 Novigrad prije uništenja	19
Slika 15 Novigrad danas	19
Slika 16 Stari grad Zvečaj (crtež G. Pieronia iz 1639.)	21
Slika 17 Zvečaj (tlocrt)	22
Slika 19 Brlog na Kupi (crtež R. Lopašića iz 1895.)	23
Slika 20 Ostatak zida Brloga.....	24
Slika 21 Ulazna kula i most	25
Slika 22 Palača Zrinskih	27
Slika 23 Kapela unutar Ozlja	27
Slika 24 Obnovljeno istočno i južno krilo	29
Slika 25 Tlocrt Ozlja.....	30
Slika 26 Zavičajni muzej	30
Slika 27 Tlocrt Ribnika.....	32
Slika 28 Ribnik danas	33
Slika 29 Ruševine Klokoča.....	34